

Seleccions Histocat

Publicació periòdica de pensament
històric i nacional

Núm. 03 - novembre 2010

Fundació d'Estudis Històrics de Catalunya

La Fundació d'Estudis Històrics de Catalunya és una entitat sense ànim de lucre dedicada a la investigació de la història de Catalunya amb un interès especial en aquells aspectes que han estat oblidats o distorsionats com ara la presència catalana en la descoberta i colonització d'Amèrica, etc. Rescatar la nostra història de l'oblit i la manipulació és un pas imprescindible per a recuperar la nostra autoestima com a poble protagonista, d'altra banda, de grans fites en el passat i que vol tornar a ser protagonista del seu futur, d'un futur sense intermediaris.

Com a fundació benèfica de tipus cultural, la Fundació d'Estudis Històrics de Catalunya està inscrita amb el número 1945 en el Registre de Fundacions de la Generalitat de Catalunya des del dia 23 de març de 2004.

SELECCIONS HISTOCAT és una publicació de la Fundació d'Estudis Històrics de Catalunya que ofereix informació sobre les activitats periòdiques de la Fundació així com articles, entrevistes, notícies i altres textos d'interès per a historiadors, antropòlegs i filòsofs.

© Gustau Adzerias, Carles Camp, Joan Cavaller, Ramon Freixes,
Armand Sanmamed i Josep Segarra
per l'autoria dels textos

© Mercè Ribas i Grant Anderton per la traducció anglesa dels textos

© Fundació d'Estudis Històrics de Catalunya per aquesta edició

ISSN: 2013-3324

Dipòsit legal: B-5789-2010

Disseny de la coberta, maquetació i edició: Joan Cavaller

Producció: Fundació d'Estudis Històrics de Catalunya

www.histocat.cat

1ª edició: novembre de 2008

SELECCIONS HISTOCAT

Novembre 2008

Índex de capítols

Joan Cavaller. Editorial. Espoli fiscal i immigració..	7
Gustau Azderias. La guerra de 1808-1814. Insurrecció, guerra i revolució en el Principat de Catalunya. El bicentenari (part 2)	11
Armand Sanmamed. L'ambaixada xinesa a Ripoll...	22
Carles Camp. Els capitells del monestir de Sant Miquel de Cuixà	24
Joan Cavaller. Ibers. Antecedents jònics i fonament nacional de Catalunya. Part 2: De Juan de Mariana a Modesto Lafuente	26
Ramon Freixes. Ressenya del llibre de Josep Trueta, <i>L'esperit de Catalunya</i> (Edicions 62. Barcelona, 2003)	64
Armand Sanmamed. Lluís Vidal, un aventurer català a Venèçuela (1745-1803).....	71
Armand Sanmamed. Les Canàries. Un protectorat català durant el segle XIV. Part 3: El bisbat de Telde	74
Josep Segarra. El viatge ultra Tule de Cristòfor Colom.....	77

Joan Cavaller

Editorial

Espoli fiscal i immigració

El passat 15 de juliol de 2008, el Secretari d'Estat d'Hisenda i Pressupostos del govern espanyol, Sr. Carlos Ocaña, va fer públiques les balances fiscals de l'any 2005 de les Comunitats Autònomes amb el Sector Públic Estatal. En l'informe, s'observa que les Comunitats Autònomes més *solidàries* eren les Illes Balears, Catalunya, la Comunitat Valenciana, la Comunitat de Madrid, la Comunitat Foral de Navarra, la Regió de Múrcia, el País Basc, La Rioja i Aragó.

Si deixem de banda la Comunitat de Madrid, *solidària* amb si mateixa en la seva condició de regió de la capital de l'Estat, podem assegurar que aquests territoris coincideixen força amb els territoris de la Corona d'Aragó, Euskadi i Navarra.

L'examen de l'estadística pel que fa a la població immigrant ofereix uns resultats igualment sorprenents. Per a comprendre la magnitud del problema, en primer lloc exposem el nombre de població en els territoris de l'Estat espanyol. La informació de les balances fiscals ens fa sospitar que els territoris que històricament no han estat Corona de Castella han de patir *insolidaritat* de l'Estat també en altres àmbits.

La taula següent informa de la població total segons l'estadística provisional a data 1 de gener de 2008 que ofereix l'Institut Nacional d'Estadística:

C. ARAGÓ	11.545.904	28,95%
CASTELLA	21.565.439	54,07%
CANÀRIES	1.594.074	4,00%
EUSK-NAVARRA	2.354.519	5,90%
GALÍCIA	2.824.569	7,08%
TOTAL	39.884.505	100%

Observem que als territoris de l'antiga Corona d'Aragó (Aragó, Balears, Catalunya, Múrcia i València) viu el 28,95% de la població total de l'Estat. A Castella (Andalusia, Astúries, Cantàbria, Castella-la Manxa, Castella-Lleó, Extremadura i Rioja) el 54,07%.

En una situació política normal, la distribució de la població immigrant s'hauria d'ajustar a aquesta mateixa proporció amb petites diferències. Tanmateix, no succeeix així. La següent taula informa de la població immigrant i el tant per cent respecte al total de la població immigrant:

C. ARAGÓ	2.536.609	48,68%
CASTELLA	2.116.170	40,61%
CANÀRIES	282.004	5,41%
EUSK-NAVARRA	181.168	3,48%
GALÍCIA	95.122	1,82%
TOTAL	5.211.073	100 %

La desproporció de la població immigrant al costat de la població total és extraordinària. A Castella viu el 54,07% de la població total de l'Estat espanyol però només un 40,61% de la immigració total. En canvi, a la Corona d'Aragó el 28,95% de la població acull el 48,68% de la immigració.

O dit d'una altra manera: Castella expulsa a la Corona d'Aragó 14 de cada 100 immigrants que li pertocarien per raó de la població total corresponent.

Finalment, podem atendre a la relació entre població immigrant i població total en un mateix territori. Si dividim els nombres absoluts de les dues taules anteriors obtindrem les següents relacions:

C. ARAGÓ	21,97%
CASTELLA	9,81%
CANÀRIES	17,69%
EUSK-NAV	7,69%
GALÍCIA	3,37%

A Castella, 1 de cada 10 persones és immigrant. En canvi, a la Corona d'Aragó la proporció és el doble: 2 de cada 10. Podem passar de llarg davant de tota aquesta informació o, pel contrari, podem plantejar-nos si existeix alguna raó que expliqui tanta desproporció.

El govern de l'Estat espanyol situa tota desigualtat territorial sota el concepte de *solidaritat*. En nom de la *solidaritat* interterritorial, les poblacions espoliades han de suportar (ves quina broma) més càrrega poblacional. Inversament, les beneficiàries de l'espoli han d'acollir una població immigrant menor.

I malgrat el cinisme de l'Estat, tothom sap que les despeses de les administracions públiques creixen en proporció a la població corresponent, ja que els polítics han de ser capaços de cobrir les despeses necessàries dels ciutadans en matèria d'educació, sanitat, seguretat, transport, comunicació, protecció a la dependència, habitatge, etc. Si, com veiem, creix la població però baixen els pressupostos públics, les conseqüències en la vida de la gent han de ser molt greus ja que, a manca de despesa social i inversió, la Corona d'Aragó haurà de patir situacions de desprotecció i ineficiència molt importants, com de fet s'ha demostrat al llarg dels darrers anys amb múltiples trastorns en tota mena d'infraestructures: ferrocarrils, carreteres, electricitat, etc.

Davant d'aquest panorama, la paraula *solidaritat* aquí s'hauria de substituir per *injustícia*, *pirateig* o *rapinya*, que és el que, objectivament, d'acord amb les estadístiques, s'observa entre territoris.

Tots dos paràmetres, espoli fiscal i sobrecàrrega d'immigrants, informen d'un rerefons ideològic evident que s'ajusta al fet que, després de 300 anys d'ocupació, Castella continua tractant la Corona d'Aragó com una colònia a la que pot robar i sotmetre a desequilibris socials.

El més desmoralitzador de tota aquesta situació, més enllà dels problemes diaris que han de viure les persones que viuen a Aragó, Balears, Catalunya, Múria i València, és el fet que els habitants d'aquests territoris continuarem patint extorsió per part de l'Estat perquè creiem que som o bé Espanya o bé Catalunya. En la submissió o desunió, respectivament, de les nostres consciències, el colonitzador pot continuar campant amb impunitat.

Alguna cosa devem tenir en comú aragonesos, balears, catalans, murcians i valencians perquè l'Estat espanyol, fet a imatge i semblança de Castella, ens vulgui empobrir i desnaturalitzar. Per a evitar confusions i interpretacions malintencionades, qui escriu aquestes paraules manifesta obertament la seva simpatia i el seu agraïment a la població immigrant, sigui d'on sigui la seva procedència, per l'esforç que aquests treballadors duen a terme en benefici de la sostenibilitat de la nostra economia i l'enriquiment de la nostra cultura.

Al mateix temps, qui escriu aquestes paraules està convençut que aragonesos, balears, catalans, murcians i valencians som (amb els llenguadocians) un i el mateix poble. Fins i tot tenim una paraula amb una tradició mil·lenària que ens pot identificar: ibers. Tinguem present que el primer rei català independent, el comte Borrell II, va intitular-se al 988 duc ibèric. Nosaltres, avui, després de tres-cents anys de colonització, no ho encertem a entendre però sí, en canvi, els nostres colonitzadors.

LA GUERRA DE 1808-1814
INSURRECCIÓ, GUERRA I REVOLUCIÓ
EN EL PRINCIPAT DE CATALUNYA

EL BICENTENARI (PART 2)

Gustau Adzerias

Continuem a la segona part del article amb la relació cronològica de documents oficials publicats per les autoritats del regne d'Espanya, que representaven la legalitat.

Trobem gairebé tota la família reial espanyola reunida a Baiona amb l'emperador Napoleó, intentant trobar sortida a la crisi oberta pel cop d'estat d'Aranjuez i el petit contracop de Carles IV.

El dia 4 de maig de 1808 arriben les primeres notícies dels fets sagnants dels dies 1 i 2 de maig ocorreguts a Madrid.¹ Carles IV, atemorit pel esdeveniments de Madrid i per la situació creada a Baiona, envia i fa publicar la següent “Real Manifestación”, que diu així:

Espanyoles y amados vasallos: Hombres perdidos se ocupan en perderos, y quisieran daros armas para que las empleaseis contra las Tropas Francesas, anhelando reciprocamente excitaros contra ellas, y á ellas contra vosotros; Qual seria el resultado de tan siniestras intenciones?. No otro sin duda que el saqueo de tod la España, y desdichas de toda especie. Todavía se hallan en agitacion los ánimos facciosos, que tanto me han hecho padecer, y en circunstancias tan importantes como criticas me hallo ocupado en entenderme con mi aliado el Emperador de los Franceses sobre quando dice relacion con vuestra felicidad.

¹ D'aquest fets intentarem explicar i analitzar en la tercera part d'aquest article.

Mas precaveos de dar oídos à sus enemigos lo que os sugieren ideas contra la Francia, estan sedientos de vuestra sangre, y son ó enemigos de nuestra nacion, ó agentes de la Inglaterra: si los escuchais, acarrearais la pérdida de vuestras Colonias, la division de vuestras Provincias, y una serie de turbulencias è infortunios para vuestra patria. Espanyoles, confiad en mi experiencia; y prestad obediencia à la autoridad que debo al Todopoderoso y à mis Padres. Seguid mi exemplo, y persuadios de que solo la amistad del Grande Emperador de los Franceses nuestro Aliado puede salvar la España y labrar su prosperidad. Dado en Bayona en el Palacio Imperial llamado del Gobierno à quatro de Mayo de mil ochocientos y ocho = YO EL REY.²

El mateix dia envia una carta a Napoleó anunciant la seva intenció de nomenar Murat, Gran Duc de Berg, com el seu lloctinent.

Mi Señor Hermano: La ausencia y enfermedades, no permitiendome dedicarme por entero à los cuidados infatigables que exigen el gobierno de mis Estados, la tranquilidad de mi Reyno, la la conservacion de mi Corona, he pensado que nada podia hacer mejor que nombrar un Lugar-Teniente, que revestido de la autoridad suprema que tengo de Dios y de mis antepasados, gobierne y rija por mí y en mi nombre todas las Provincias de la España. En su consecuencia, y habiendo de antemano consulado el bien de mis Pueblos, y el deseo de salvar la Monarquia del precipicio en que los malvados y los enemigos del reposo del Continente la iban a sumergir; penetrado por otra parte de las virtudes eminentes de que V.A.I. y R. nos ha dado tantas pruebas y de los grandes servicios que nos ha hecho: he resuelto, con acuerdo i satisfaccion de mi fiel y grande Aliado el Emperador y

² Dirigida al Degà del Consell, arriba a Madrid el dia 7, el dia 8 i en forma de *Manifest* surt cap a totes les autoritats del reialme. El dia 17 el corregidor de Manresa, Francisco Godony, el fa públic en tot el seu corregiment.

Rey, nombrar à V.A.I. y R. por mi Lugar-Teniente General por el Decreto que acabo de expedir à la Junta de Gobierno, y acompaño; suplicándoos, ò Príncipe, tengais à bien pasárselo, y aceptar este nombramiento, que darà tranquilidad a mi alma. Sobre lo que ruego à Dios, mi Señor Hermano, que os tenga en su santa y digna guardia = Fecho en Bayona à quatro de Mayo de mil ochocientos y ocho= Señor mi Hermano= De V.A.I. y R. el muy afecto Hermano= Cárlos.

A la vegada que comunica les seves intencions a l'emperador, signa el Decret de nomenament de Tinent General del Rei al Sereníssim Sr. Gran Duc de Berg.³

Habiendo tenido por conveniente el dar la misma direccion à todas las fuerzas de mi Reyno con el objeto de conservar la seguridad de las propiedades y la tranquilidad pública contra los enemigos, ya sea del interior, ya del exterior, he creido para llenar este objeto deber nombrar Teniente General del Reyno á nuestro amado hermano el Gran Duque de Berg, que manda al mismo tiempo las Tropas de nuestro Aliado el Emperador de los Franceses. Por tanto mandamos al nuestro Supremo Consejo de Castilla, y demas Consejos, Chancillerias, Audiencias y Justicias del Reyno, Vireyes, Capitanes Generales, Gobernadores de nuestras Provincias y Plazas, le presten obediencia, y executen y hagan executar sus òrdenes y providencias: siendo esta nuestra voluntad, coma tambien la de que como Teniente General del Reyno presida la Junta de Gobierno. Tendreislo entendido para el debido cumplimiento de esta mi Soberana determinacion. Dado en Bayona en el Palacio Imperial llamado el Gobierno à quatro de Mayo de mil ochocientos y ocho. = YO EL REY”

³ Aquest dos últims documents apareixen en el mateix ban que el dia 17, el corregidor de Manresa, Francisco Godony, el fa públic en tot el seu corregiment.

El mateix dia 4 surt de Madrid cap a Baiona l'Infant D. Antonio, que presidia la Junta de Govern, requerit pel rei Carles IV, tal com deixa escrit i que la Junta notifica a totes les autoritats del país. Ezpeleta ho publica el dia 10 i ho notifica a tots els Corregiments del Principat:

El Excelentísimo Sr. Capitan General de este Exercito y Principado me dice con fecha de ayer lo que sigue.

“El Sr. Don Gonzalo Ó-Farril con fecha de 4 del actual me dice lo que sigue.

Excelentísimo Señor = De acuerdo de la Junta de Gobierno participo à V.E. para su noticia, y que lo haga saber en el distrito de su mando, que esta mañana al amanecer ha partido de esta Villa para Bayona el Serenísimo Señor Infante Don Antonio, dexando prevenido por escrito á la misma Junta, que en virtud de orden del Rey emprende su viaje, y que ella deve seguir exerciendo las mismas funciones, que quando S.A. lo presidia.

Lo traslado á V.S. para que lo haga notorio en el distrito de su mando.”

Ferran, veient la seva situació molt compromesa, amb el suport que rep el seu pare, Carles IV, per part de l'emperador i seguint els seus consellers, decideix renunciar als seus drets a la corona espanyola.

Veiem a continuació la carta en què ho comunica a Napoleó i al seu oncle, l'Infant don Antonio, tot i que desconeix que aquest està de viatge cap a Baiona.

Señor mi Hermano: Tengo el honor de pasar á V.M. copia de la carta que me he propuesto remitir al rey mi augusto Padre, en la qual hago la abdicacion de la Corona de España a favor de S.M. conforme al deseo que me ha manifestado hoy a presencia de V.M.I. y R. Ruego á V.M.I. y R. que tome baxo su poderosa proteccion mi persona, la de mi hermano el Infante D. Carlos y garantir á todos aquellos que me han seguido la seguridad de sus personas, y la conservacion de sus propiedades.

En esta confianza ruego á V.M.I. y R. que acepte la seguridad de la alta consideracion &.&. De V.M.I. y R. su Hermano= Firmado= Fernando.= Bayona 5 de Mayo de 1808.

“En este dia he entregado una carta á mi amado Padre concebida en los terminos siguientes:= Señor=. Mi venerado Padre y Señor:= Para dar a V.M. una prueba de mi amor, de mi obediencia y de mi sumisión, y para acceder a la que V.M. me ha manifestado reiteradas veces, renuncio mi Corona en favor de V.M., deseando que V.M. pueda gozarla por muchos años. Recomiendo a V.M. las personas que me han servido desde el 19 de Marzo. Confío en la seguridad que V.M. me ha dado sobre este particular.= Dios guarde a V.M. felices y dilatados años.= Bayona, 6 de mayo de 1808.= Señor= A L.R.P. de V.M. = su humilde Hijo= Fernando = En virtud de esta renuncia de la corona que he hecho en favor de mi amado Padre revoco los poderes que habia otorgado a la Junta de gobierno antes de mi salida de Madrid, para el despacho de los negocios graves y urgentes que pudiese ocurrir durante mi ausencia. La Junta obedecerá las órdenes y mandatos que nuestro muy amado padre y soberano, y las hará ejecutar en los reinos.

Debo, antes de concluir, dar las gracias a los individuos de la Junta, a las autoridades constituidas y a toda la nacion por los servicios que me han prestado y recomendarles se reúnan de todo corazón a mi amado padre el rei don Carlos y al emperador Napoleón, cuyo poder y amistad pueden más que otra cosa alguna conservar el primer bien de las Españas, a saber: su independencia y la integridad de su territorio.

Recomiendo asimismo que no os dejéis seducir por las asechanzas de nuestros eternos enemigos, de vivir unidos entre vosotros y con nuestros aliados, y de evitar la efusión de sangre y las desgracias que sin esto serían el resultado de las circunstancias actuales, si os dejaseis arrastrar por el espíritu de alucinamiento y desunión. Tendráse entendido en la Junta, para los

efectos convenientes, y se comunicará quien corresponda=Fernando=. Bayona, a 6 de mayo de 1808. = Al Infante Don Antonio.”

Aquets dos documents apareixen en l'Edicte amb el encapçalament següent:

El Sr. Secretario del Supremo y Real Consejo, me dice con fecha de 10 del corriente lo que sigue: “Con fecha de hoy ha comunicado el Excmo. Sr. Don Sebastian Piñuela al Ilmo. Sr. Arias Mon, Decano del Consejo y Camara, la Real orden, cuyo tenor, y el de los documentos que en ella se expresan, es el siguiente: Ilustrísimo Señor: remito á V.I. de orden del Sermo. Sr. Gran Duque de Berg, Lugar-Teniente General del Reyno, el adjunto Decreto del Sr. D. Fernando VII, dirigido á la suprema Junta de Gobierno, el qual comprende una carta de dicho Señor esmente que preste obediencia al referido Señor su augusto Padre. Igualmente remito á V.I. la carta que el mismo Sr. D. Fernando VII escribió á S.M.I. y R. el Emperador de los Franceses, relativa al mismo asunto, a fin de que todo se publique, imprima y circule por el Consejo inmediate.”

[I conclou:] Publicado todo en el Consejo pleno, ha acordado su cumplimiento, y que se comunique a los Capitanes Generales, Presidentes y Regentes de la Chancillerias y Audiencias, Gobernadores, Corregidores, Intendentes y Justicias ordinarias; a los M.RR. Arzobispos, RR. Obispos, y Prelados Eclesiásticos Seculares y Regulares del Reyno, para que lo tengan entendido, cumplan y cuiden de su exacta observancia. Y en su consecuencia lo participo á V.S. de orden del Consejo al efecto expresado, y que al propio fin lo circule á las Justicias de los Pueblos de su Partido; dandome aviso del recibo.

Inesperadament, Carles IV va cedir a Napoleó tots els seus drets a la corona. És interessant conèixer el text del document de cessió, que diu:

S.M. el rey Carlos, que no ha tenido en toda su vida otra mira que la felicidad de sus vasallos, constante en la idea de que todos los actos de un soberano deben únicamente dirigirse á este fin; no pudiendo las circunstancias actuales ser sino un manantial de diversiones tanto más funestas, cuanto las desavenencias han dividido su propia familia, ha resuelto ceder, como cede por el presente, todos sus derechos de la España y de las Indias, á S.M. el emperador Napoleón como el único que, en el estado á que han llegado las cosas, puede restablecer el orden; entendiéndose que dicha cesión ha de tener efecto para hacer gozar á sus vasallos de las condiciones siguientes: 1º La integridad del reino seá mantenida: el príncipe que el Emperador juzgue deber colocar en el trono de España será independiente, y los límites de la España no sufrirán alteración alguna. 2º La religion católica, apostólica romana, será la única de España. No se tolerará en su territorio religion alguna reformada, y mucho menos infiel, según el uso establecido actualmente.

Carles IV no va abdicar en favor de Napoleó, va cedir els drets de la corona. És un acte de negoci entre dues parts. Carles IV ven i Napoleó compra el regne d'Espanya i de les Índies a canvi d'unes rendes i d'un lloc i d'un estatus per ell, la seva família i la de Godoy.

Aquí val la pena indicar que les dites rendes van quedar reflectides, si més no en compensació per deixar-les de rebre, en el tractat de Valançay signat l'11 de desembre de 1813 entre del duc de Sant Carlos i el comte de Laforest, representants de Ferran i de Napoleó, respectivament, que posava fi a la guerra. En el seu article 13è diu:

S.M. Fernando VII, se obliga igualmente a hacer pagar al rey Carlos IV y a la reina su esposa, la cantidad de treinta millones de reales, que será satisfecha puntualmente por cuartas partes de tres en tres meses. A la muerte del Rey, dos millones de francos formarán la viudedad de la reina. Todos los españoles que estén a su servicio

tendrán la libertad de residir fuera del territorio español todo el tiempo que SS.MM. lo juzguen conveniente.

El día 8 de maig, Carles IV comunica al governador interí del Consell de Castella la cessió a l'emperador Napoleó de tots els seus drets a la corona espanyola amb la següent Reial Ordre:

He tenido á bien dar á mis amados vasallos la última prueba de mi paternal amor. Su felicidad, la tranquilidad, prosperidad, conservacion é integridad de los Dominios que la Divina Providencia tenia puestos baxo mi gobierno, han sido durante mi reynado los únicos objetos de mis constantes desvelos. Quantas providencias y medidas se han tomado desde mi exaltacion al Trono de mis augustos mayores, todas se han dirigido á tan justo fin, y no han podido dirigirse a otro. Hoy en las extraordinarias circunstancias en que se me ha puesto y me veo, mi conciencia, mi honor, y el buen nombre que debo dexar á la posteridad, exigen imperiosamente de Mí que el último acto de mi Soberania únicamente se encamine al expresado fin; á saber, á la tranquilidad, prosperidad, seguridad é integridad de la Monarquia, de cuyo Trono me separo, á la mayor felicidad de mis vasallos de ambos hemisferios.

Asi pues, por un tratado firmado y ratificado, he cedido a mi Aliado y caro Amigo el Emperador de los Franceses todos mis derechos sobre España é Indias; abiendo pactado que la Corona de las Españas e Indias ha de ser idependiente é íntegra, qual ha sido y estado baxo mi Soberania; y tambien que nuestra sagrada Religion he de ser, no solamente la dominante en España, sino tambien única que ha de observarse en todos los Dominios de esta Monarquia.

Tendreislo entendido, y así lo comunicareis á los demas Consejos, á los Tribunales del reyno, Gefes de la Provincias tanto Militares como Civiles y Eclesiasticos, y á todas las Justicias de mis Pueblos, á fin de que este último acto de mi Soberania sea notorio á todos mis Dominios de Espa-

ña é Indias, y de que concurrais y concurran á que se lleven á debido efecto las disposiciones de mi caro Amigo el Emperador Napoleon, dirigidas á conservar la paz, amistad y union entre la Francia y España, evitando desórdenes y movimientos populares, cuyos efectos son siempre el estrago, la desolacion de las familias y la ruina de todos.

Dado en Bayona en el Palacio Imperial llamado del Gobierno á 8 de Mayo de 1808= YO EL REY= Al Gobernador interino de mi Consejo de Castilla.”

Camí de l'exili, el príncep d'Astúries i els infants Don Carlos i Don Antonio van enviar la següent carta al poble espanyol anunciant la seva renuncia a la corona.

D. Fernando, Príncipe de Astúrias, y los Infantes D. Carlos y D. Antonio, agradecidos al amor y á la fidelidad constante que les han manifestado todos sus Espanyoles, los ven con el mayor dolor en el día sumergidos en la confusion, y amenazados de resulta de esta de las mayores calamidades; y conociendo que esto nace en la mayor parte de ellos de la ignorancia en que estan, como de los planes que para la felicidad de su patria estan ya trazados, no pueden menos de procurar darles el saludable desenganyo que necesitan para no estorbar su execucion, y al mismo tiempo el mas claro testimonio del efecto que les profesan.

No pueden en conseqüencia dexar de manifestarles, que las circunstancias en que el Príncipe, por abdicacion del Rey su Padre, tomó las riendas del gobierno, estando muchas Provincias del reyno, y todas las Plazas frontera ocupadas por un gran número de Tropas Francesas, y mas de sesenta mil hombres de la misma Nacion situados en la Corte y sus inmediaciones, como muchos datos que otras personas no podian tener, les persuadieron que rodeados de escollos, no tenian mas arbitrio que el de escoger entre varios partidos el que produxese menos males, y eligieron como tal el de ir á Bayona.

Llegados a Bayona SS.AA.RR. se encontró impensadamente el Príncipe, entonces Rey, con

la novedad de que el Rey su Padre habia protestado contra su abdicacion, pretendiendo no ser voluntaria. No habiendo admitido la Corona, sino en la buena fe de que lo hubiese sido, apanas se aseguró de la existencia de dicha protesta, quando su respeto filial le hizo volver la Corona; y poco despues el Rey su padre la renunció en su nombre, y en el de toda su dinastia á favor del Emperador de los Franceses, para que este atendiendo al bien de la Nacion, eligiese la persona y dinastia que hubiesen de ocuparlo en adelante.

En este estado de cosas, considerando SS.AA. RR. la situacion en que se hallan, las criticas circunstancias en que se ve la España, y que en ellas todo esfuerzo de sus habitantes en favor de sus derechos será no solo inútil, sino funesto, pues solo servirá para derramar rios de sangre, asegurar la pérdida, quando menos, de una gran parte de sus Provincias, y la de todas sus Colonias ultramarinas; haciéndose cargo por otra parte de que será un remedio eficazísimo para evitar estos males al adherir cada uno de SS.AA. de por si en quanto esté de su parte á la cesion de sus derechos á aquel Trono, hecha ya por el Rey su Padre; reflexionando igualmente que el expresado Emperador de los Franceses se obliga en este supuesto á conservar la absoluta independenciam y la integridad de la Monarquia Espanyola, como de todas sus Colonias ultramarinas, sin reservarse ni desmembrar la menor parte de sus Dominios, á mantener la unidad de la Religion Catolica, las propiedades, las leyes y usos, lo que asegura para muchos tiempos, y de un modo incontrastable, el poder y la prosperidad de la Nacion Espanyola, creen SS.AA.RR. dar la mayor muestra de su generosidad, del amor que la profesan, y del agradecimiento con que corresponden al afecto que le han debido, sacrificando en quanto está de su partes sus intereses propios y personales en beneficio suyo, y adheriendo para esto, como han adherido por un convenio particular, á la cesion de sus derechos al Trono; absorviendo á los Espanyoles de sus obligaciones en esta parte, y exhortandoles, como lo hacen, á que miren por los intereses comunes de la patria, manteniendose tranquilos, esperando su felicidad de las sabias dis-

posiciones y del poder del Emperador Napoleon, y que pronto a conformarse con ellas crean que darán á su Príncipe y á ambos Infantes el mayor testimonio de su lealtad, así como SS.AA.RR. se lo dan de su paternal cariño, cediendo todos sus derechos, y olvidando sus propios intereses para hacerla dichosa, que es el único objeto de sus deseos. Burdeos 12 de Mayo de 1808= YO EL PRINCIPE= CÁRLOS= ANTONIO.”

Aquest dos documents apareixen en l'edecte publicat i fet públic a Barcelona pel capità general Ezpeleta el dia 24 de maig, quan la insurrecció ha esclatat en varies ciutats del reialme.

He decidit acabar aquí la relació de documents trobats, que abasten des del cop d'Estat als fets de Baiona, protagonitzats per la família Borbó, i que poden aclarir els orígens dels sagnants esdeveniments dels dies 1, 2 i 3 de maig a Madrid.

Però Baiona va ser protagonista de més fets: Napoleó va convocar una Assembla de Notables, va marcar un programa de govern, va nomenar el seu germà Josep rei d'Espanya i de les Índies i, sobretot, va demanar ordre i tranquil·litat a la població. Amb els documents trobats, farem un article monogràfic.

SABIES QUE... ?

Sabies que... ? és una secció que la Fundació d'Estudis Històrics de Catalunya publica regularment al portal d'Internet. A continuació en reproduïm un d'aquells textos.

ARMAND SANMAMED

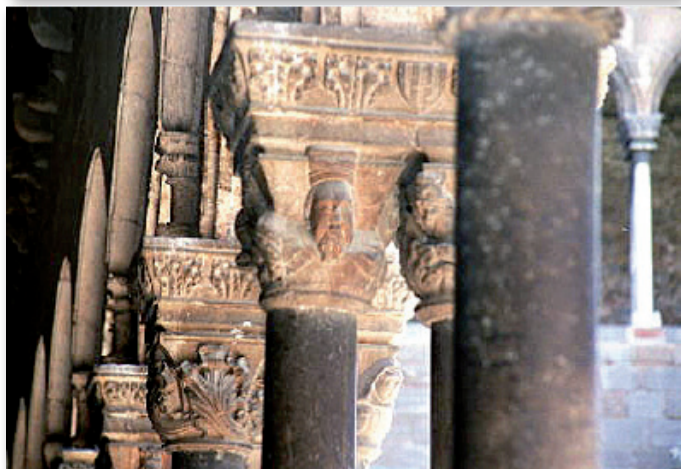
L'ambaixada xinesa a Ripoll

La imatge dels dos xinesos de la fotografia següent són en un capitell del claustre del monestir de Santa Maria de Ripoll. La raó d'aquestes imatges podria explicar-se per referència al capítol 475 de la *Crònica* o *Llibre dels Feits de Jaume I* (Edició de Ferran Soldevila, Edicions 62. Barcelona, 2000) on es pot llegir:

“E quan venc al vuitè dia que hi haguem estat, vencnos missatge que Jacme d'Alarig, qui era nostre e nos l'haviem enviat al rei dels tartres, que era vengut de lla e que ens aportava bon missatge. E ab ell venien dos tartres, honrats hòmens mas la u era pus honrat e havia major poder.”

Catalunya té una llarga tradició de contactes amb cultures llunyanes i viatges de descoberta. Jaume d'Alaric és un d'aquests viatgers que han quedat oblidats en el bagul de la nostra història. No és l'únic, ja us presentarem d'altres properament.

Colom no és un bolet que apareix per generació espontània. S'inscriu en una llarga tradició de grans navegants, cartògrafs, constructors de vaixells, legisladors marítims que, per moltes raons, s'ha volgut obviar. Només un poble amb aquest important bagatge podia estar al darre d'una empresa de tanta envergadura com la descoberta d'Amèrica.

Imatges dels capitells al claustre
del monestir de Santa Maria de Ripoll
Fotografies: Ferran Margarit

SABIES QUE... ?

CARLES CAMP

Els capitells del monestir de Sant Miquel de Cuixà

Ja hem explicat l'existència d'uns capitells al monestir de Santa Maria de Ripoll amb unes figures que clarament representen uns xinesos, possible homenatge a l'ambaixada del Gran Khan a Jaume I, datada entorn del 1267, que aquest explica en el seu *Llibre dels Fets* en els capítols 476 i 481.

Hem trobat una prova, però, que indicaria que les relacions amb la Xina podrien ser força anteriors. En efecte, al monestir germà de Cuixà, concretament al claustre del segle XII, és a dir, d'un centenar d'anys abans que el de Ripoll, trobem també uns capitells amb representacions asiàtiques, com es pot veure en les fotografies adjuntes.

Tenim, d'una banda, uns éssers amb cos de mico i cara de persona, en aquest cas, amb un aspecte clarament oriental. I, de l'altra, tenim representacions d'animals a les cantonades dels capitells d'un aspecte inequívocament xinès.

Les guies turístiques qualifiquen aquests capitells com a hindús. Nosaltres pensem que podrien tenir ressons més llunyans encara. El que és clar és que són asiàtics. I no de l'orient pròxim, sinó de l'orient llunyà.

Queda oberta l'explicació de com es va inspirar l'autor dels capitells per a esculpir-los. En qualsevol cas, es pot afirmar que, sense cap mena de dubte, la relació de Catalunya amb aquelles regions tant allunyades ja era un fet en el segle XII.

La informació que hem pogut aconseguir ens diu que es tracta de figures referents a la religió budista. Concretament els lleons mascles, amb els seus brams, expulsen

els esperits malignes per a que no entrin a la casa que protegeixen, i les lleones femelles, en canvi, conviden als esperits benignes a entrar-hi.

Imatges dels capitells al claustre
del monestir de Cuixà

IBERS. ANTECEDENTS JÒNICS I FONAMENT NACIONAL DE CATALUNYA (PART 2)¹

Joan Cavaller

2. De Juan de Mariana a Modesto Lafuente

L'esforç dels espanyols per apoderar-se del substrat etnològic dels ibers va manifestar-se plenament al segle XIX conforme les idees democràtiques que triomfaven a Europa penetraven a l'Estat espanyol. Ja hem esmentat en la primera part d'aquest treball la relació existent entre el discurs arqueològic i la democràcia. La consolidació de l'Estat nacional, inherent a la democràcia, impulsarà la recerca d'aquell passat etnològic per a legitimar la implantació del poble en tant que subjecte històric. L'artificialitat antropològica del pretès *poble espanyol*, nascut políticament al 1714 a partir de l'ocupació militar castellana dels Estats aragonès, català i valencià, generarà un problema historiogràfic en la voluntat castellana d'apoderar-se també del passat dels ibers per a així legitimar el nou Estat d'*Espanya*.

En la seva *Historia General de España* (1592 en la seva versió llatina i 1601 en la traducció castellana), l'historiador castellà Juan de Mariana (1536-1623) escriu en aquests termes:

¹ Aquest article és la continuació de l'article publicat al número d'octubre de la present col·lecció.

IBERIANS. IONIC ANTECEDENTS
AND NATIONAL FOUNDATION OF CATALONIA
(PART 2)¹

Joan Cavaller

2. From Juan de Mariana to Modesto Lafuente

The efforts of the Spaniards to take possession of the ethnological substratum of the Iberians came to the fore fully in the 19th century in accordance with the democratic ideas that were triumphing in Europe and subsequently came into the Spanish State. We have already mentioned in the first part of this work, the existing relationship between the archaeology and democracy. The consolidation of the national State, inherent to democracy, will give a huge impulse for the research of an ethnologic past to legitimise the implantation of the people as a historical subject. The anthropological artificiality of the alluded to *Spanish people*, politically born in 1714 from the Castilian occupation of the Aragonese, Catalan and Valencian States, will generate a historiographical problem in the Castilian mind so that they will want to take possession of the past of the Iberians in order to legitimise the new State of *Spain*.

The Castilian historian Juan de Mariana (1536-1623), in his *General history of Spain* (1592 in its Latin version and 1601 in the Castilian translation), writes in these terms:

¹ This article is the continuation of the article published in the number of October of the present collection.

El nombre de *Celtiberia*, con que también se llamó *España*, de los iberos y de los celtas se derivó y se compone; porque los celtas, pasados los Pirineos y venidos en España de la Gallia comarcana (...), mezclando la sangre y emparentando con los iberos, hicieron y fueron causa que de las dos naciones se forjase el nombre de *Celtiberia*.²

O també més endavant:

Destos celtas y de los españoles que se llamaban *iberos*, hubiéndose entre si emparentado, resultó el nombre de *Celtiberia*, con que se llamó gran parte de España.³

Per a oferir-nos aquesta informació, Mariana ha hagut de recórrer necessàriament a textos clàssics i reproduir-ne la idea que es troba present en molts autors. En efecte, després de Polibi (c.203-120 a.C.), primer autor a citar el gentilici, Posidoni d'Apamea (S. II-I a.C.) escriurà:

Celtes i ibers havien lluitat molt uns contra els altres, però més tard van habitar en comú el mateix país i van celebrar matrimonis entre ells: els qui van néixer d'aquesta barreja es van dir *celtibers*.⁴

Diodor de Sicília (S. I a.C.) s'expressa en idèntics termes:

Havent parlat amb prou deteniment dels celtes, parlarem a continuació dels celtibers, llurs veïns. En altres temps, aquests dos pobles, ibers i celtes, feien la guerra entre si per la possessió de la terra, però, més tard, quan van arreglar les diferències i es van assentar conjuntament en el mateix territori, i van acordar matrimonis mixtes entre si, van rebre el nom esmentat [de *celtibers*].⁵

² Juan de Mariana, *Historia General de España*, Llibre 1, Cap. 7, p. 8. M. Rivadeneyra. Madrid, 1864.

³ *Ibid.*, Llibre 1, Cap. 14, p. 17.

⁴ Posidoni d'Apamea, *Fragment* 89, 1-4 (Edició de W. Theiler. *Vid.* Juan Antonio López Férez, *Los celtas en la literatura griega de los siglos VI-I a.C.* UNED. Madrid, 2006. p. 64).

⁵ Diodor de Sicília, *Biblioteca Històrica*, 5, 33.

The name of *Celtiberia*, with which was also used for *Spain*, was derived and composed from the Ibbers and the Celts; because the Celts came to Spain from over the Pyrenees and from the region of Gaul (...), mixing their blood and marrying the Ibbers, they made and were the cause of the union of both nations under the name of *Celtiberia*.²

Or further on:

Once those Celts and those Spaniards called *Ibbers* were related, the name of *Celtiberia* came into being, which a large part of Spain was called.³

To give us this information, Mariana had to turn to classical texts and to reproduce the idea that was present in many authors. In fact, after Polybius (c.203-120 B.C.), first author to quote the name, Posidonius of Apamea (II-I century B.C.) writes:

Celts and Iberians had long fought against each other, but later they inhabited in common the same country and celebrated marriages among themselves: those born from this mixture were called *celtiberians*.⁴

Diodorus Siculus (1 century B.C.) writes in identical terms:

Now that we have spoken at sufficient length about the Celts we shall turn our history to the Celtiberians who are their neighbours. In ancient times these two peoples, namely, the Iberians and the Celts, kept warring among themselves over the land, but when later they arranged their differences and settled upon the land altogether, and when they went further and agreed to intermarriage with each other, because of such intermixture the two peoples received the appellation given above.⁵

² Juan de Mariana, *Historia General de España*, book 1, Chap. 7, p. 8. M. Rivadeneyra. Madrid, 1864

³ *Ibid.*, Book 1, Chap. 14, p. 17

⁴ Posidonius of Apamea, *Fragment* 89, 1-4

⁵ Diodorus Siculus, *Historic Library*, 5, 33. Translation by C. H.

En la seva *Història de Roma*, Apià d'Alexandria (S. II d.C.) escriu:

No és el meu propòsit preocupar-me amb detall de quins pobles es creu van ser els seus primers pobladors, i quins la van posseir més tard, ja que només escric una història de Roma. Tanmateix, em sembla que en algun moment els celtes, després de travessar els Pirineus, la van habitar tot fusionant-se amb els nadius, cosa que explica, llavors, també el nom de *celtibers*.⁶

Mariana, dèiem, suposa que la paraula *Celtibèria* procedeix de la barreja del nom dels pobles iber i celta. I informa també que *Celtibèria* és el nom antic d'Espanya (p. 8) o de gran part d'Espanya (p. 17). Aquí l'autor no ens explica si dins d'aquesta Celtibèria/Espanya hem d'incloure el territori de Portugal, però creurem positivament tal cosa tenint present que, en el moment de la redacció del text, Portugal formava part de la Corona dels Àustries.

En tot cas, podem assegurar que Mariana ha introduït una distorsió molt important en l'autèntica naturalesa dels celtibers, poble que ocupava un espai molt concret i reduït dins el conjunt de la Península Ibèrica.

Polibi (c.203-120 a.C.) va informar que la ciutat de Sagunt és al peu d'una muntanya que separa Ibèria i Celtibèria.⁷ I Estrabó (S.I. a.C.) va descriure molt clarament que els celtibers es dividien en quatre pobles menors, voltats al seu torn per molts altres pobles no celtibers, i que la Celtibèria comença més enllà del Sistema Ibèric.⁸

⁶ Apià d'Alexandria, *Història de Roma. Sobre Ibèria*, 2.

Οἱ τινες δ' αὐτὴν οἰκῆσαι πρῶτοι νομίζονται, καὶ οἱ μετ' ἐκείνους κατέσχον, οὐδὲ πάνυ μοι ταῦτα φροντίζειν ἀρέσκει, μόνα τὰ ὠμαίων συγγράφοντι, πλὴν ὅτι Κελτοὶ μοι δοκοῦσί ποτε, τὴν Πυρρήνην ὑπερβάντες, αὐτοῖς συνοικῆσαι, ὅθεν ἄρα καὶ τὸ Κελτιβήρων ὄνομα ἐρρήθη.

⁷ Polibi, *Històries*, III, 17, 2

⁸ Estrabó, *Geografia*, III, 4, 12-13

In his *History of Rome*, Appian of Alexandria (II century A.D.) writes:

It is not my purpose to be concerned in detail with which people are believed to be its first settlers, and which possessed it later, since I am only writing a history of Rome. However, it seems to me that at some moment the Celts, after crossing the Pyrenees, inhabited it while merging with the natives, which explains also the name of *Celtiberians*.⁶

Mariana, as we said, suggests that the word *Celtiberia* comes from the mixture of the name of the Iberian and Celtic people and that the name of *Celtiberia* is the ancient name of Spain (p. 8) or of a large part of Spain (p. 17). Here the author does not explain whether if in this Celtiberia/Spain we have to include the territory of Portugal, but we will consider it so because when the text was written, Portugal was part of the Hapsburg Crown.

In any case, we can be sure that Mariana introduced a very important distortion in the authentic nature of the Celtiberians, a people that occupied a very specific and reduced space in the Iberian Peninsula as a whole

Polybius (c.203-120 B.C.) stated that the city of Sagunt was situated by a mountain that separated Iberia from Celtiberia.⁷ And Strabo (S.I. B.C.) described very clearly that the celtiberians were divided into four minor groups surrounded by many other non-Celtiberian people, and that Celtiberia started beyond the Sistema Ibèric.⁸

Oldfather. Loeb Classical Library, 12 volumes, Greek texts and facing English translation: Harvard University Press, 1933 thru 1967

⁶ Appian of Alexandria, *History of Rome. About Iberia*, 2.

⁷ Polybius, *Histories*, III, 17, 2

⁸ Strabo, *Geography*, III, 4, 12-13

Així doncs, si les referències territorials a ibers, celtes i celtibers estaven clarament delimitades en els textos grecs en els que Mariana s'inspira per a escriure la seva *història general*, haurem d'entendre que l'obra d'aquest autor esdevé un important testimoni de l'evolució ideològica en el procés de creació de l'imaginari nacional que, en aquesta època, segle XVII, és a dir: abans de les guerres d'independència catalana i portuguesa de 1640, els castellans ja havien formulat en favor de la connexió amb la *Hispania* dels romans i, alhora, amb la *Celtibèria* prerromana.

Sabem que la noció d'*Hispania* com a unitat social d'algun tipus ja havia estat concebuda pels regnes cristians peninsulars al llarg de l'Edat Mitjana. *De Rebus Hispaniae*, de l'arquebisbe de Toledo Rodrigo Jiménez de Rada (c.1170-1247) data de la primera meitat del segle XIII i, per encàrrec del rei castellà, Fernando III el Santo, repassa la història tant de castellans com de navarresos, portuguesos i aragonesos. La *Estoria de España* del rei castellà Alfonso X (1221-1284), immediatament posterior a *De Rebus Hispaniae*, també tracta els regnes cristians des de la perspectiva d'una sola entitat política.

Tot i així, al segle XVII Espanya continuava essent només *Hispania*, és a dir, en el millor dels casos, només una mena d'il·lusió política castellana d'abast peninsular sense culminar en una entitat política unitària per causa de les limitacions de les exigències parlamentaristes procedents especialment dels Estats de la Corona d'Aragó. Com a realitat estrictament política, Espanya no existia, no era res. El rei ho era de moltíssimes possessions arreu del planeta malgrat que la instauració d'una capital imperial a Madrid per part de Felip II de Castella (I de Catalunya) al 1561 significaria ben clarament l'inici del declivi de la influència catalana en les altes instàncies del poder.

En tot cas, en aquell moment vivim encara molt lluny de qualsevol organització política en termes democràtics. Jo he argumentat abans que la recerca d'un passat antic del *poble* pren rellevància només quan el *poble* esdevé subjecte

Therefore, if the territorial references to Iberians, Celts and Celtiberians were clearly delimited in the Greek texts from which Mariana was inspired to write his *General history*, then we have to understand that the work of this author is an important witness of the ideological evolution in the process of the creation of a national identity. An identity that, in this period, the 17th century, that is: before the Catalan and Portuguese wars of independence in 1640, the Castilians had already formulated in favour of the connection with the *Hispania* of the Romans and, at the same time, with the pre-roman *Celtiberia*.

We know that the notion of *Hispania* as a social unit of some type had already been conceived by the peninsular Christian kingdoms during the middle Ages. *De Rebus Hispaniae*, of the archbishop of Toledo, Rodrigo Jiménez de Rada (c.1170-1247) dates from the first half of the 13th century and, by order of the Castilian king, Fernando III the Saint, revises the history of Castilians as well as of Navarreses, Portuguese and Aragonese. The *Estoria de España* of the Castilian king Alfonso X (1221-1284), immediately following *De Rebus Hispaniae*, also treats the Christian kingdoms from the perspective of a single political entity.

Even so, in the XVII century Spain continued being only *Hispania*, that is, in the best of the cases, only a kind of Castilian political illusion of peninsular reach without culminating in an unitary political entity because of the limitations of the parliamentary demands coming especially from the States of the Aragonese Crown. As a strictly political reality, Spain did not exist, it was nothing. The king had many possessions all over the planet even though the establishment of the imperial capital in Madrid by Philip II of Castile (I of Catalonia) in 1561 implied very clearly the beginning of the decrease of Catalan influence on the high echelons of power.

In any case, any political organization in democratic terms was very distant at that moment. I have explained before that the research of an ancient *people* past makes

polític i necessita legitimar-se. Lluny de la democràcia al segle XVII, la interpretació del text de Mariana hauria de relativitzar-se en un sentit molt restrictiu perquè les historiografies catalana i espanyola no despertaran al problema de la connexió antropològica dels pobles contemporanis amb els pobles antics fins a gairebé entrats al segle XX.

Serà en aquest moment, precisament, quan, sota l'influx de les diferents revolucions democràtiques (liberals, socialistes...) europees dels segles XVIII i XIX, la historiografia espanyola experimentarà una important producció en favor d'obres d'*història general d'Espanya* encaminades a promocionar la *nació*, nou subjecte històric nascut de les cendres de les monarquies absolutistes extingides.

Podem citar aquí, com a exemples d'aquestes obres d'*història general d'Espanya*, *La historia de la civilización española* d'Eugenio de Tapia (1840), *Historia de España* d'Antonio Cavanilles (1860), *Historia General de España desde los tiempos primitivos hasta fines del año 1860* de Dionisio Aldama y Manuel J. García González (1861-1864), *Compendio razonado de historia general* de Fernando de Castro (1863), *Historia General de España y de sus Indias desde los tiempos más remotos hasta nuestros días* de Víctor Gebhardt (1864-1867), *Historia General de España y de sus posesiones de Ultramar desde los tiempos primitivos hasta el advenimiento de la República* d'Eduardo Zamora y Caballero (1873-1875), etc.

La major part d'aquestes obres d'*història d'Espanya* mostren un *poble* orgullós caracteritzat pel desig perenne de llibertat tal com ho demostren els coneguts capítols de la independència contra els francesos o l'anomenada *reconquesta* a l'Edat Mitjana o les lluites de resistència contra els romans a Numància, Sagunt, ...⁹

⁹ José María Jover, "Caracteres del nacionalismo español, 1854-1874", *Zona abierta* 31, abril-juny de 1984, pp. 7-13. P. Cirujano, T. Elorriaga i J. S. Pérez Garzón, *Historiografía y nacionalismo español, 1834-1868*. CSIC. Madrid, 1985., C. P. Boyd, *Historia patria. Politics, history and national identity in Spain, 1875-1975*. Princeton University Press, 1997.

sense only when the *people* become a political entity and need to legitimise themselves. Far from democracy in the 17th century, the interpretation of the text of Mariana should be relativized in a very restrictive sense because Catalan and Spanish historiographies will not awake the problem of the anthropological connection of the contemporary people with the ancient people almost until the 20th century.

It will be precisely in this moment when, under the influence of the various European democratic revolutions (liberals, socialists...) of XVIII and XIX centuries, the Spanish historiography will undergo an important production of works of *general histories of Spain* done to promote the *nation*, a new historical subject born from the ashes of the extinguished absolutist monarchies.

We can quote here as examples of these works of *General histories of Spain*, the *History of the Spanish civilization* by Eugenio de Tapia (1840), *History of Spain* by Antonio Cavanilles (1860), *General history of Spain from primitive times to the year 1860* by Dionisio Aldama and Manuel J. García González (1861-1864), *Reasoned summary of general history* by Fernando de Castro (1863), *General history of Spain and of its Indies from remote times to our days* by Víctor Gebhardt (1864-1867), *General history of Spain and its Overseas possessions from primitive times to the advent of the Republic* by Eduardo Zamora y Caballero (1873-1875), etc.

The majority of these works of the *history of Spain* show a proud *people* characterized by the perennial desire for freedom as demonstrated by the well-known chapters of the fight for independence against the French or the so-called *reconquest* in the Middle Ages or the resistance against the Romans in Numància, Sagunt, ...⁹

⁹ José María Jover, "Caracteres del nacionalismo español, 1854-1874", *Zona Abierta* 31, april-june 1984, pp. 7-13. P. Cirujano, T. Elorriaga i J. S. Pérez Garzón, *Historiografía y nacionalismo español, 1834-1868*. CSIC. Madrid, 1985, C. P. Boyd, *Historia patria. Politics, history and national identity in Spain, 1875-1975*. Princeton University Press, 1997.

Mostren també una gran enyorança pel passat imperialista dels Àustries. En tot cas, totes elles demostren una concepció nacionalista basada en la *malaltissa pretensió imperialista* dels castellans que, en la impossibilitat de governar les possessions catalanes de la Mediterrània (Sicília, Sardenya i Nàpols) i les possessions americanes (que en molts casos s'han convertit ja a principis i mitjans del segle XIX en repúbliques independents), ara traslladen la frustració contra els Estats conquerits de la Corona d'Aragó: Aragó, Catalunya i València.

Malaltissa pretensió imperialista que ja s'ha convertit en *síndrome espongiforme*¹⁰ perquè els castellans, esdevinguts *espanyols* (i en aquelles històries *generals* els castellans vertebreren molt clarament Espanya), han perdut la pròpia identitat en assumir-ne una d'estranya per mitjà del robatori dels senyals d'identitat d'aragonesos, balears, catalans i valencians. Després del robatori dels Estats i els impostos al 1714, el rei castellà (esdevingut espanyol) Carlos III també robaria la bandera catalana fent-la espanyola per mitjà d'un decret al 1785. I després (del parèntesi napoleònic) vindrien els robatoris de la *peseta* catalana (al 1868), la història (en aquestes *històries generals*), els *papers*, les infraestructures...

La majoria dels historiadors espanyols que escriuen aquestes *històries generals* obliden citar un fet històric cabdal com ara el mateix naixement d'Espanya en tant que Estat unitari a partir de la invasió militar castellana (emascarada sota l'epígraf de repressió monàrquica) dels territoris aragonès, balear, català i valencià, l'abolició dels Estats corresponents i la imposició de lleis estrictament castellanes sobre llurs habitants conquerits.

¹⁰ *Vid.* Joan Cavaller, "Ibers. Antecedents jònics i fonament nacional de Catalunya. Part 1: La síndrome espongiforme dels espanyols" a *Seleccions Histocat. Octubre 2008*. Fundació d'Estudis Històrics de Catalunya. Barcelona, 2008.

They also show a great longing for the imperialist past of the Hapsburgs. They all demonstrate a nationalistic conception based on the sickly imperialist pretension of Castilians that, due to the impossibility of governing the Catalan possessions of the Mediterranean (Sicily, Sardinia and Naples) and the American possessions (that in many cases became independent republics at the beginning of the XIX century), transfer their frustration against the conquered States of the Crown of Aragon: Aragon, Catalonia and València.

Sick imperialistic pretension that has already turned into *spongiform syndrome*¹⁰ because the Castilians, having become *Spaniards* (and in those *general* histories, Castilians very clearly mean Spain), have lost their own identity and taken on a foreign one through the theft of the signs of identity of the Aragonese, Balearics, Catalans and Valencians. After the theft of the States and their taxes in 1714, the Castilian king (henceforth Spanish) Carlos III also stole the Catalan flag making it Spanish through a decree in 1785. And after the Napoleonic interlude would come the robberies of the Catalan *peseta* (in 1868), their history (in these *general histories* of Spain), the *papers*, the infrastructures...

The majority of the Spanish historians who write these *general histories* forget to quote a main historical fact such as the birth of Spain as a unitary State through the Castilian military invasion (concealed under the epigraph of monarchic repression) of the Aragonese, Balearic, Catalan and Valencian territories, the abolition of the corresponding States and the imposition of strictly Castilian laws over the conquered inhabitants.

¹⁰ *Vid.* Joan Cavaller, "Tbers. Antecedents jònics i fonament nacional de Catalunya. Part 1: La síndrome espongiforme dels espanyols" in *Seleccions Histocat. Octubre 2008*. Fundació d'Estudis Històrics de Catalunya. Barcelona, 2008.

En la *Continuación de la Historia General de España de Juan de Mariana*, escrita al 1852 per José de Miniana, la descripció de l'ocupació militar de Catalunya i la implantació de lleis estrangeres per part dels castellans se'ns descriu en aquests termes:

Por dentro de la ciudad [de Barcelona] se vistió la tiranía popular con la máscara del patriotismo, maltratando despiadadamente a cuantos eran sospechados de inclinarse al partido de Borbon, y aún a los que por su silencio daban a entender alguna tibieza, sin que el padre de familia pusiera a salvo su hogar, ni el altar o el púlpito al sacerdote (...). Enarbolaban los habitantes de Barcelona una bandera negra con una calavera pintada en ella (...). De este modo quedó establecida en toda España, salvo en las provincias Vascongadas, la unidad monárquica y legislativa, estribando todas las diferencias en algunas liviana excepción o alguna nimia formalidad, que no afectaba de ningún modo la esencia de los principios. La dinastía borbónica se vió de aquí en adelante sólidamente afirmada en el trono de nuestra nación...¹¹

En cap moment, quan diu *nuestra nación*, l'historiador no ha posat en qüestió l'existència de *nacions* diferents dins l'Estat nascut al 1714 i per aquesta mateixa raó, encara menys, la possibilitat que l'establiment de la unitat monàrquica i la unitat legislativa siguin coses diferents. La malaltia psicològica dels espanyols confon unitat monàrquica i unitat legislativa interpretant-les com a unitat nacional, tres coses del tot diferents que en la perspectiva espongiforme dels espanyols es barregen.

La noció d'*Espanya* ja existia als imaginaris castellà, i en menor mesura també català, gràcies, com ja hem indicat, a l'enemic comú dels cristians que representaven els pobles àrabs i africans que havien ocupat la Península

¹¹ José de Miniana, *Continuación de la Historia General de España de Juan de Mariana*. Gaspar y Roig, Editores. Madrid, 1852. pp. 619-620

In the *Continuación de la Historia General de España de Juan de Mariana*, written in 1852 by José de Miniana, the description of the military occupation of Catalonia and the implantation of foreign laws by the Castilians is described to us in these terms:

The inside of the city [of Barcelona] was dressed in popular tyranny under mask of patriotism, maltreating mercilessly those suspected of being in favour of the Borbons, even those that with their silence showed some preference, without the fathers being able to save their homes nor the priests the altars (...). The inhabitants of Barcelona carried a black flag with a skull drawn in it (...). In this way monarchic and legislative unity was established in Spain apart from the Basque Provinces and, eliminating all the differences apart from some frivolous exception or some insignificant formality, which did not affect in any way the essence of the principles. The Bourbon dynasty was from then on solidly affirmed in the throne of our nation...¹¹

At no moment, when the historian says *our nation*, has he questioned the existence of different *nations* in the State born in 1714 and for this same reason, even less, the possibility of the establishment of the monarchic unit and the legislative unit as being different things. The psychological illness of Spaniards makes them confuse monarchic unity and legislative unity interpreting them as national unity, three completely different things that are mixed up under the spongiform perspective of the Spanish.

The notion of *Spain* already existed in the Castilian mind, and also on a smaller scale in the Catalan mind, as we have said, thanks to the common enemy they faced as Christians in the form of the Arabs and Africans that had

¹¹ José de Miniana, *Continuación de la Historia General de España de Juan de Mariana*. Gaspar y Roig, Editores. Madrid, 1852. pp. 619-620

Ibèrica, però sobretot també gràcies a l'existència d'una monarquia comuna des dels temps dels Àustries i d'un imperi enorme amb terres a Amèrica i Àsia. Això no obstant, els historiadors castellans del segle XIX no necessiten citar el fet del naixement al 1714 d'un Estat propi amplificat (Espanya) com un esdeveniment important, ni tan sols com a esdeveniment, perquè en aquell imaginari la creença en la unitat política ja havia estat injectada en les consciències per mitjà de la política imperial dels Àustries que a partir de Felip II de Castella (i I de Catalunya) va desenvolupar-se en clau estrictament castellana.

Tot i així, l'aplicació de l'adjectiu *general* a les noves *històries d'Espanya* escrites al segle XIX denuncia, com ja succeïa en el títol de l'obra de Juan de Mariana, la necessitat de referir-se a una entitat política que, malgrat la superació de l'absolutisme, es percebia com a cosa *artificial* que s'ha de vestir de legitimitat. Quan els historiadors del segle XIX escriuen una *història d'Espanya* que defineixen amb l'adjectiu *general* ens estan dient que aquella història no és *particular*, és a dir, *particular dels castellans* o *particular d'una època determinada* sinó que té vocació d'afectar i referir-se a tots (*general*) els espanyols en tots (*general*) els temps.

I serà precisament en aquest moment, també, quan els historiadors espanyols s'adreçaran a un passat antic situat més enllà de la colonització romana a la recerca dels orígens de la nova *nació*, que és evidentment una nova nació després de l'absolutisme però també és una nova nació d'un Estat castellà que ha substituït l'antic imperi dels Àustries (aplicat a les terres americanes i asiàtiques) per un nou imperi dels Borbons (aplicat a les terres aragoneses, balears, catalanes i valencianes).

La manca de coneixements prou elaborats derivats de la tasca arqueològica impedia pronunciar-se més enllà del que ja havien fet els mateixos grecs molts segles enrere. I això malgrat que l'esperit il·lustrat havia impulsat els cercles de poder a crear el 1738 la Real Academia de la

occupied the Iberian Peninsula, but especially thanks to the existence of a common monarchy since the times of the Hapsburgs and of a huge empire with lands in America and Asia. However, the Castilian historians of the 19th century do not need to quote the fact of the birth in 1714 of a single enlarged State (Spain) as an important event, and in fact not even as an event, because in the public mind the belief in the political unit had already been injected into the consciousness through the imperial policies of the Hapsburgs from the time of Philip II of Castille (and I of Catalonia) which had developed in strictly Castilian terms.

Even so, the application of the adjective *general* to the new *histories of Spain* written in the 19th century denounces as had already happened in the title of the work of Juan de Mariana, the need to refer to a political entity that, despite the overcoming of absolutism, was perceived as an *artificial* thing that had to be in legitimised. When historians of the 19th century write a *history of Spain* that they describe with the adjective *general*, they are saying that history is not *particular*, that is, *particular of the Castilians* or *particular of a determinate period*, they are telling us that history has the vocation of affecting and referring to all (*general*) Spaniards in all (*general*) the eras.

And it is in this precise moment, also, when Spanish historians address an ancient past placed beyond Roman colonization in search of the origins of the new *nation*, that is obviously a new nation after absolutism but also a new nation of a Castilian State that has substituted the ancient empire of the Hapsburgs (applied to American and Asian lands) for a new empire of the Borbons (applied to the Aragonese, Balearic, Catalan and Valencian lands).

The lack of knowledge derived from the archaeology stopped talking beyond what the Greeks had already done many centuries ago even though the circles of power had been moved to create the Real Academia de la Historia [Royal Academy of History] in 1738 and,

Historia i, dins d'aquesta, el 1763, el Gabinete de Antigüedades.¹²

En el treball de l'Academia,

de especial importancia son también las *Disertaciones históricas* que se comenzaron a leer en las juntas académicas, desde 1751. Especialmente las dedicadas a los tiempos primitivos, como entonces se les designaba, entre las que destacan las de los *Reyes primitivos de España* de Martín de Ulloa y la de *El Primer poblador de España* de Antonio Domínguez Riezu y tienen su ejemplo más brillante en el *Ensayo sobre los alfabetos de las letras desconocidas, que se encuentran en las más antiguas medallas y monumentos de España*, obra de Luis José Velázquez, que marca un hito en el estudio de las lenguas ibéricas, publicada por la Academia en 1752.¹³

En el context d'aquestes investigacions sobre temes antics, podem trobar fins i tot una investigació centrada en la recerca dels límits precisos de la Celtibèria:

[José Cornide] se encargó pocos años más tarde, en 1793, de visitar el yacimiento con el fin de realizar un estudio más amplio y documentado. (...). En él ... intenta por vez primera precisar los límites de la Celtiberia.¹⁴

Sembla doncs que, malgrat les insinuacions de Mariana, la historiografia espanyola respectava la concreció clàssica de la regió celtíbera en uns límits reduïts dins la Península.

¹² Martín Almagro-Gorbea i Jorge Maier, *La Real Academia de la historia y la arqueología española en el siglo XVIII*. Congreso Internacional *Iluminismo e ilustración: le antichità e i loro protagonisti in Spagna e in Italia nel XVIII secolo*, José Beltrán Fortes. L'Erma di Bretschneider, 2003. p. 10

¹³ *Ibid.*, p. 3

¹⁴ *Ibid.*, p. 20

within it, in 1763, the Gabinete de Antigüedades [Office of Antiquities].¹²

In the work of the Academia,

of special importance are the *Historical Dissertations* that began to be read in the academy meetings, from 1751. Especially important were those dedicated to primitive times as they were then called. Among them stands out *Reyes primitivos de España* by Martín de Ulloa and *El Primer poblador de España* by Antonio Domínguez Riezu and they have a great example in *Ensayo sobre los alfabetos de las letras desconocidas, que se encuentran en las más antiguas medallas y monumentos de España* by Luis José Velázquez, that is a landmark in the study on Iberian languages, published by the Academy in 1752.¹³

In the context of this research on ancient themes, we can even find an investigation centred on the research of the precise limits of Celtiberia:

[José Cornide] was in charge a few years later, in 1793, of visiting the site in order to carry out a deeper and more documented study (...). In it... He tries for the first time to determine the limits of Celtiberia.¹⁴

It seems then that, in spite of the insinuations of Mariana, Spanish historiography respected the classical concretion of the Celtiberian region within certain reduced limits in the Peninsula.

¹² Martín Almagro-Gorbea and Jorge Maier, *La Real Academia de la historia y la arqueología española en el siglo XVIII*. Congreso Internacional *Iluminismo e ilustración: le antichità e i loro protagonisti in Spagna e in Italia nel XVIII secolo*, José Beltrán Fortes. L'Erma di Bretschneider, 2003. p. 10

¹³ *Ibid.*, p. 3

¹⁴ *Ibid.*, p. 20

No succeïa així, malgrat tot, en l'extrapolació nacionalista de la paraula *celtíber* al conjunt de la població espanyola. L'etimologia cridava massa l'atenció com per prescindir de la solució fàcil que podia beneficiar els interessos del nou imperi (Espanya) nascut al 1714. A mitjans del segle XIX, i tal com havia fet Mariana al 1592/1601, la historiografia espanyola citava encara la idea antiga en qüestió. En la seva *Historia de España* publicada al 1860, Antonio Cavanilles repeteix:

Los iberos que moraban al pié del Cáucaso avanzaron en su emigración y fueron, si no los primeros, de los más antiguos pobladores de España. Ocuparon la parte oriental. Más tarde los celtas les disputaron el territorio, y unidos posteriormente ambos pueblos con el nombre de *celtíberos*, habitaron el centro de la Península.¹⁵

En l'aspecte específic del passat preromà, l'obra de Cavanilles no presenta cap innovació i es manté, com veiem, en el nivell tan poc evolucionat heretat de segles i segles. Tanmateix, respecte a l'obra de Mariana, en el punt específic que tractem, sí ofereix un avenç important perquè introduirà un element de crítica en contra de les referències bíbliques que en l'obra de Mariana justifiquen la realitat d'un avantpassat espanyol descendent de Déu a través de Noè. Mariana s'expressava en aquests termes:

Tubat, hijo de Jafet, fue el primer hombre que vino a España. Así lo sienten y testifican autores muy graves, que en esta parte del mundo pobló en diversos lugares, poseyó y gobernó a España con imperio templado y justo.¹⁶

¹⁵ Antonio Cavanilles, *Historia de España*, Imprenta de J. Martín Alegría, Madrid, 1860. pp. 5-6

¹⁶ Juan de Mariana, *op.cit.* p. 1

This did not happen, despite everything, in the nationalistic extrapolation of the *celtiberian* word to the whole of the Spanish population. The etymology was just too easy a solution for the benefit of the interests of the new empire (Spain) born in 1714. In the mid 19th century, and as Mariana had done in 1592/1601, Spanish historiography still quoted the ancient idea in question. In his *History of Spain* published in 1860, Antonio Cavanilles repeats:

The Iberians that lived near the Caucasus migrated and were one of the first inhabitants of Spain. They occupied part of the territory. Later on they fought for it with the Celts, and once united under the name of *Celtiberians*, they lived in the centre of the Peninsula.¹⁵

In the specific aspect of the pre-roman past, the work of Cavanilles does not give any innovation and keeps the same uninvolved level inherited over centuries. However, compared to the work of Mariana, in the specific point that we are looking at, it offers an important advance because he will introduce an element of criticism against the biblical references in the works of Mariana that justified the reality of a Spanish descendent of God through Noah. Mariana expressed in these terms:

Tubat son of Jafet was the first man to come to Spain. This is how it is stated by great authors, that he populated several places in this part of the world; he possessed and ruled Spain fairly and justly.¹⁶

¹⁵ Antonio Cavanilles, *Historia de España*, Imprenta de J. Martín Alegría, Madrid, 1860. pp. 5-6

¹⁶ Juan de Mariana, *op.cit.* p. 1

Malgrat no disposar d'informació prou elaborada procedent de l'àmbit de l'arqueologia, Cavanilles està ja impregnat d'un cert grau de l'esperit científic que Europa ha desenvolupat al llarg de l'Edat Moderna, esperit al que resulta difícil admetre determinades apreciacions. En contra de Mariana, Cavanilles escriu:

Jafet, uno de los tres hijos de Noé, pobló la Europa. Tubal, su hijo, se dirigió a los países más occidentales, y Tarsis, su nieto, pobló una isla: hechos indudables, consignados por Moisés en el primero y más sublime de los libros; empero de aquí no podemos deducir que ninguno de los tres viniera a España, que la isla estuviese en la desembocadura del Guadalquivir, ni que se llamase, de su fundador, Tarteso.¹⁷

Aquest esperit científic que mana prescindir d'afirmacions sense fonament empíric, particularment quan procedeixen de l'àmbit religiós, va mostrar la seva plasmació millor assolida en l'obra de Modesto Lafuente, autor d'una monumental *Historia general de España desde los tiempos primitivos hasta nuestros días*, en 30 volums que van veure la llum entre els anys 1850 i 1867, i que finalment va aconseguir de deixar enrera l'obra de Mariana com a referència de la major part de la historiografia espanyola.

Tot i l'impacte que va comportar l'obra de Lafuente, la seva aportació a la comprensió de l'època prerromana va ser pràcticament nul·la per no dir fins i tot perniciosa, ateses les distorsions nacionalistes que va introduir en relacionar obertament els *celtíbers* descrits pels grecs amb els espanyols, s'entén *espanyols* en clau imperialista castellana després de l'ocupació militar dels territoris de la Corona d'Aragó.

Lafuente s'expressa en aquests termes:

¹⁷ Cavanilles, *op.cit.* p. 3

In spite of not having enough information from archaeology, Cavanilles is already impregnated with a certain degree of the scientific spirit developed in Europe in the Modern Age, a spirit which makes it difficult to accept certain evaluations and attitudes. Against Mariana, Cavanilles writes:

Jafet, one of the three sons of Noé, populated Europe. Tubal, his son went to the more most western countries, and Tarsis, his grandson, populated an island: indubitable facts recorded by Moises in the first and most sublime of books; but we can not deduce from it that any of the three came to Spain, that the island was at the end of the Guadalquivir river or that its founder was called Tarteso.¹⁷

This new scientific spirit that left behind the making of statements without any empirical foundation, particularly from the religious area, was best showed in the work of Modesto Lafuente, author of the monumental General history of Spain from primitive times to our days, in 30 volumes that was published between the years 1850 and 1867, and that finally managed to leave behind the work of Mariana as the main reference for the major part of Spanish historiography.

In spite of the impact that the work of Lafuente had, his contribution to the understanding of the pre-roman period was practically null, even pernicious, given the nationalistic distortions that he introduced when openly relating the Celtiberians as described by the Greeks with the Spaniards, Spaniards as understood in Castilian imperialist terms following the military occupation of the territories of the Crown of Aragon.

Lafuente expresses in these terms:

¹⁷ Cavanilles, *op.cit.* p. 3.

Los primeros moradores de que las imperfectas y oscuras historias de los más apartados tiempos nos dan noticia, son los iberos. Pero otra raza de hombres viene a turbar a los iberos en la pacífica posesión de la Península: los celtas, hombres de los bosques, que no tardan en chocar con los iberos, hombres del río. Mas o demasiado iguales en fuerzas para poderse arrojar los unos a los otros, o conocedores en medio de su estado incivil de sus comunes intereses, acaban por aliarse y formar un solo pueblo bajo el nombre de celtíberos... Los iberos y los celtas son los creadores del fondo del carácter español.¹⁸

Resulta ben curiós que ibers i celtes ja en aquesta època de *los más apartados tiempos* poguessin tenir alguna cosa a veure amb la província romana d'Hispania, rectifico: amb les províncies romanes, les dues Hispànies, Citerior i Ulterior, que els romans encara trigarien alguns segles a implantar.

Si tan units estaven celtes i ibers en un sol poble celtíber, quin sentit té que els romans distingissin de ben començament dues províncies peninsulars?

El concepte de *caràcter espanyol* que s'inventa Lafuente en els celtíbers pretesament nascuts de la unió de celtes i ibers demostra un pensament ja plenament afectat per la malaltia psiquiàtrica espongiforme en què incorre el nacionalisme castellà desposseït de personalitat pròpia i llençat al robatori dels senyals d'identitat de les noves colònies (Aragó, Balears, Catalunya i València). Robatori que aquí necessita possessionar-se dels ibers per convertir els celtes en *espanyols*.

Ningú no en parla, però, en aquest conjunt d'afirmacions del nacionalisme espanyol, els diferents autors ja detecten clarament un paral·lelisme territorial entre la població ibera i els límits peninsulars de la futura Corona

¹⁸ Modesto Lafuente, *Historia general de España desde los tiempos primitivos hasta nuestros días*. Establecimiento Tipográfico de Mellado. Madrid, 1850, pp. 15-16.

The first inhabitants are the Iberians, according to the stories that the imperfect and obscure histories of the most isolated times give us. But another race came to disturb the Iberians in the pacific possession of the Peninsula: the Celts, men of the forests, who will soon clash with the Iberians, men of the river. More or less equal in forces, and knowledgeable of their common interests, they end up forming an alliance and ultimately one people under the name of Celtiberians... The Iberians and the Celts are the creators of the basis of the Spanish character.¹⁸

It is very curious that Iberians and Celts already in this *most remote period* could have something to do with the Roman province of Hispania or rather with the Roman provinces, both Hispanias, Citerior and Ulterior, that the Romans would still take some centuries to implant.

So if Celts and Iberians were so united as Celtiberians, what sense does it make for the Romans to distinguish from the very beginning the two peninsular provinces?

The concept of *Spanish character* that Lafuente invented in the Celtiberians who were supposedly born from the union of Celts and Iberians demonstrates a thought already fully affected by the spongiform psychiatric illness which Castilian nationalism suffers from. When dispossessed of its own personality it throws itself headlong into the theft of the identity signals of the new colonies (Aragon, Balears, Catalonia and Valencia). It's a theft that needs to take possession of the Iberians to convert the Celts into *Spaniards*.

Nobody talks about it, but, in this set of statements of Spanish nationalism, various authors already clearly detect a territorial parallel between the Iberian population and the peninsular limits of the future Crown of Aragon, and between the Celtic population and the pe-

¹⁸ Modesto Lafuente, *Historia general de España desde los tiempos primitivos hasta nuestros días*. Establecimiento Tipográfico de Mellado. Madrid, 1850, pp. 15-16.

d'Aragó, i entre la població celta i els límits peninsulars de la futura Corona de Castella.

Haurem d'esperar a Enric Prat de la Riba, a començaments del segle XX, per tal que la historiografia catalana enuncii obertament aquests mateixos paral·lelismes.

En tot cas, Lafuente té el mèrit de reconèixer la superioritat de la civilització ibera sobre la celta en aquell matrimoni celtiber: "Acaso prevalezca el carácter ibérico sobre el celta, y le imprima su civilización relativa."¹⁹

La malaltia espongiforme arriba a extrems increïbles amb descripcions que en una pel·lícula de ciència ficció potser sí podrien tenir cabuda però que en el terreny científic estricte estan de més. Gràcies a una mena de màquina del temps, els *espanyols* apareixen allà on faci falta. A propòsit dels conflictes entre cartaginesos i la població local al sud de la Península Ibèrica, Lafuente escriu: "El ataque de los españoles a los fenicios es la primera protesta seria de su independencia..."²⁰, o en la descripció de la lluita dels ibers Indíbil i Mandoni contra els romans: "Mas el espíritu de independencia había comenzado a infiltrarse en los corazones de los españoles."²¹

Independència i *espanyols*, dues paraules que apareixen de forma persistent en el text de Lafuente. Després de 1714 (ocupació militar de la Corona d'Aragó, abolicció dels Estats ocupats i implantació de lleis castellanes), i després de 1814 (sortida de Napoleó), al 1850 calia esforçar-se per a convèncer el món i els propis *espanyols* (és a dir, castellans i colònies iberes) que Espanya, l'invasor envaït, el colonitzador colonitzat, podia ser alguna cosa amb sentit, podia ser alguna cosa més que no pas només Castella.

¹⁹ *Ibid.* p. 16

²⁰ *Ibid.* p. 18

²¹ *Ibid.* p. 411

ninsular limits of the future Crown of Castille.

It will not be until Enric Prat de la Ribà; at the beginning of the 20th century that Catalan historiography openly declares this same parallel.

In any case, Lafuente at least has the merit of recognizing the superiority of the Iberian civilization over the Celt in that Celtiberian marriage: "Hope the Iberian character prevails over the Celtic and prints its relative civilization."¹⁹

The spongiform illness arrives to incredible extremes with descriptions that maybe could have room in a science fiction film but that have no place in a strict scientific terrain. Thanks to a kind of time machine, Spaniards appear where necessary. Regarding the conflicts between Carthaginians and the local population in the south of the Iberian Peninsula, Lafuente writes: "The attack of the Spaniards on the Phoenicians is their first serious protest for their independence...."²⁰, or in the description of the fight of the Iberians Indíbil and Mandoni against the Romans: "the spirit of independence had begun to infiltrate into the hearts of the Spaniards"²¹.

Independence and *Spaniards*, two words that appear in a persistent way in the text of Lafuente. After 1714 (military occupation of the Crown of Aragon, the abolition of the occupied States and the implantation of Castilian laws), and after 1814 (departure of Napoleon), in 1850 it was necessary to try hard for convince the world and the *Spanish* themselves (that is, Castilians and Iberian colonies) that Spain, the invaded invader, the colonized colonizer, could be something with sense, it could be something apart from only Castille.

¹⁹ *Ibid.* p. 16.

²⁰ *Ibid.* p. 18.

²¹ *Ibid.* p. 411.

Calia fer tal cosa perquè Castella sola ja havia emmaltit, Castella sola se sentia acomplexada²² sense les colònies americanes i mediterrànies, Castella sola es veia a si mateixa com un cos buit, un fantasma, algú que, davant el mirall, sent vergonya de si mateixa.

En aquest punt, calia robar la identitat a aragonesos, balears, catalans i valencians per a vestir el cos buit del fantasma, el cos d'una nació que ja no volia ser només castellana. Una nació malalta, una nació que pateix els terribles efectes de la síndrome espongiforme que li impedeix, encara avui dia, saber qui és en realitat.

El símptoma que denuncia la malaltia dels castellans no és el fet que una societat contemporània vulgui identificar-se amb una societat precedent. Tots sentim apreciació pels nostres pares i avis, i no hi ha cap inconvenient a dir-nos pel nom (esdevingut cognom) d'un dels avantpassats. Però és el nom dels avantpassats allò que nosaltres ens apliquem a nosaltres mateixos (els francesos es fan dir *gals*, els portuguesos *lusitans*, els anglesos *britànics*...) i no pas, inversament, el nostre nom allò que apliquem als avantpassats: quan Lafuente aplica el títol d'*espanyols* a ibers i celtas, quan aplica el nom dels fills als avis, demostra moltes més coses que una simple tendència nacionalista.

Demostra, de fet, malaltia, demostra estar patint ja *síndrome espongiforme*. I ho demostra no només Lafuente sinó el conjunt dels espanyols (és a dir, castellans llençats a la colonització d'aragonesos, balears, catalans i valencians) en tant que converteixen el text de Lafuente en una obra clàssica.

²² A tal respecte cal citar el conegut article de José Maria Jover, "Auge y decadencia de España. Trayectoria de una mitología histórica en el pensamiento español" al volum *Sobre la realidad de España*, Edició d'Antonio R. de las Heras, Valerio Báez San José y Pilar Amador. Universidad Carlos III. Madrid, 1994, on l'autor repassa *el complejo de decadencia de los españoles*, és a dir, *la gran nación venida a menos* després d'haver perdut les colònies.

This was necessary because Castille on its own had already fallen ill, Castille alone had an inferiority complex²² without the American and Mediterranean colonies, Castille alone saw itself as an empty body, a ghost, something that feels ashamed of itself when standing in front of the mirror.

At this point, it was necessary to steal the identity of the Aragonese, Balearics, Catalans and Valencians to fill the empty body of the ghost, the body of a nation that did not want to be only Castilian any more. An ill nation, a nation suffering from the terrible effects of spongiform syndrome which prevent itself, even today, from knowing who it really is.

The symptom that shows the illness of the Castilians is not the fact that a contemporary society wants to identify with a previous society. We all feel love for our parents and grandparents, and there is no inconvenience in calling ourselves with the name (turned into surname) of our ancestors. But it is the name of the ancestors that we apply to us (the French are called *Gauls*, the Portuguese *Lusitans*, the English *British*...) and not, vice versa, applying our name to the ancestors: when Lafuente gives Iberians and Celts the name of *Spaniards*, when he names the grandparents after the children, he demonstrates many more things than a simple nationalistic trend.

He demonstrates that he is already suffering from *spongiform syndrome*. This is demonstrated not only by Lafuente but by the Spanish as a whole (that is, Castilians involved wholeheartedly in the colonization of the Aragonese, Balearics, Catalans and Valencians) so much so that Lafuente's text has become a classic.

²² It is necessary to quote the well known article by José Maria Jover, "Auge y decadencia de España. Trayectoria de una mitología histórica en el pensamiento español" in the volume *Sobre la realidad de España*, Edition of Antonio R. de las Heras, Valerio Báez San José and Pilar Amador. Universidad Carlos III. Madrid, 1994, where the author revises the complex of *decadency of the Spanish*, that is, *the decline of a great nation* after having lost the colonies.

Així doncs, en la febre provocada per la síndrome, la creació d'un discurs sobre la unitat antropològica dels pobles preromans de la Península Ibèrica esdevenia una urgència inevitable. Calia fer que celtes i ibers, castellans i catalans, contraguessin matrimoni per a evitar la caiguda d'aquell poble en un coma terminal que ja no volia, que encara avui no vol ser qui és: només Castilla.²³

En la referència a les obres de Juan de Mariana i Mosto Lafuente, la historiografia castellana va continuar produint *històries generals d'Espanya* (Fernando de Castro, 1863, Dionisio Aldama i Manuel J. García González, 1863-1866, Víctor Gebhardt, 1867, Eduardo Zamora, 1873-1875, Miguel Morayta, 1893, Antonio Cánovas del Castillo, 1893, ...), totes elles caracteritzades per la superació definitiva dels episodis mitològics del fill de Noé venint a Espanya però, al mateix temps, per la persistència d'altres elements mitològics com ara la pretesa unitat antropològica contemporània dels espanyols en clau castellana, o la preexistència d'aquest mateix substrat antropològic homogeni en època preromana.

²³ El problema de la consciència d'indefinió d'Espanya, sobretot després de la pèrdua de les colònies al llarg del XIX, ha estat tractat en infinitat de llocs. Textos clàssics els trobem a Ortega, Unamuno i tants altres. La prova que el problema continua vigent en els nostres dies el tenim per exemple en l'existència del llibre: Eloy Benito Ruano *et al.*, *España. Reflexiones sobre el ser de España*. Real Academia de la Historia. Madrid, 1997. Al meu entendre, i abundant en el que estic proposant en aquest article, el problema de la consciència d'indefinió d'Espanya és en realitat el problema de la manca de consciència de definició de Castilla, o si voleu, d'una Espanya sense la Corona d'Aragó. Tal cosa, encara seria Espanya? Amb Escòcia o sense, amb Gal·les o sense, un anglès sap perfectament que ell és anglès. En canvi, un castellà ni sap amb seguretat què és un espanyol ni sap, tan sols, que no sap (o que no vol saber) que ell és nacionalment, tan sols, un castellà. El galimaties costa d'entendre però ens movem en el terreny de la lògica d'una malaltia psicòtica: la *síndrome espongiforme* dels castellans que volen ser espanyols i volen igualment que els altres també ho siguin.

So, in the fever provoked by the syndrome, the creation of a theory about the anthropological unity of the pre-roman nations of the Iberian Peninsula became an unavoidable urgency. It was necessary for Celts and Iberians, Castilian and Catalans, to get married to avoid the fall of that nation into the terminal coma of what it did not want and still does not want to be but what it is: Only Castille.²³

In reference to the works of Juan de Mariana and Modesto Lafuente, Castilian historiography continued producing *general histories of Spain* (Fernando de Castro, 1863, Dionisio Aldama and Manuel J. García González, 1863-1866, Víctor Gebhardt, 1867, Eduardo Zamora, 1873-1875, Miguel Morayta, 1893, Antonio Cánovas del Castillo, 1893, ...), all of them characterized for overcoming the mythological episodes of the son of Noah coming to Spain but, at the same time, for the persistence of other mythological elements such as the supposed anthropological contemporary unity, or the pre-existence of this same homogeneous anthropological substratum in the pre-roman period.

²³ The problem of the consciousness of the indefinition of Spain, especially after the loss of the colonies during the XIX century, has been treated in many places. We find classical texts in Ortega, Unamuno and many others. We have the evidence that the problem continues in our days in for example the existence of the book: Eloy Benito Ruano *et al.*, *España. Reflexiones sobre el ser de España*. Real Academia de la Historia. Madrid, 1997. In my understanding, and abounding in what I am proposing in this article, the problem of the consciousness of the indefinition of Spain is really the problem of the lack of consciousness of definition of Castille, or if you want, of a Spain without the Crown of Aragon. Would, such thing, still be a Spain? With Scotland or without, with Wales or without, an Englishman knows perfectly that he is English. However, a Castilian does not even know with security what a Spaniard is. He does not even know what he does not know (or what he does not want to know) that he is nationally, simply, a Castilian. The gibberish is difficult to understand but we are moving in the terrain of the logic of a psychotic illness: the *spongiform syndrome* of Castilians who want to be Spaniards and want others to be it also.

Val la pena citar aquí els fets complementaris de la fundació al 1865 de la Sociedad Antropológica Española i, poc després, al 1867, d'una institució tan significativa com ara el Museo Arqueológico Nacional.

Malgrat la decidida lluita il·lustrada per superar la resistència de l'Església espanyola davant les idees materialistes implantades a Europa, particularment pel que fa a l'evolucionisme de Darwin, i la resistència, en últim terme, a prescindir del protagonisme d'una divinitat cristiana que encara estava cridada a fer-se responsable de l'ordenació dels fets històrics més generals (Miguel Morayta en la seva *Història General de España* de 1893 o Carlos Cañal en el seu discurs de recepció en la Real Academia Sevillana de Buenas Letras al 1899 cantaven l'excel·lència del trànsit ideològic materialista en la seva aplicació a l'àmbit de la prehistòria²⁴), el fet és que la historiografia espanyola va ser incapaç d'oferir, en el seu conjunt, un progrés solvent.

Encara al 1881, el pensament més reaccionari, en la coneguda *Historia de los heterodoxos españoles* de Menéndez Pelayo, s'atrevia a proclamar:

La falsa ciencia anda hoy casi tan insurrecta contra Dios, como en el siglo XVIII. No hay descubrimiento, teoría ni hipótesis de las ciencias geológicas y antropológicas, tanto más audaces cuanto más problemáticas, v. gr. la llamada *prehistoria*, que no se invoque contra la narración mosaica. Por todas partes se rebuscan soñados conflictos entre la ciencia y la religión.²⁵

²⁴ José Antonio Jiménez Díez, *Del mito a la prehistoria en la historia de España*, Complutum, 7, 1996. pp. 265-273.

²⁵ Marcelino Menéndez Pelayo, *Historia de los heterodoxos españoles* (1881), VI, *Discurs preliminar*. La Editorial Católica, Madrid, 1978, p. 335

It is worth quoting here the complementary facts of the foundation in 1865 of the Sociedad Antropológica Española [Spanish Anthropological Society] and, soon afterwards, in 1867, of an institution as significant as the Museo Arqueológico Nacional [National Archaeological Museum].

In spite of the decided enlightened fight to overcome the resistance of the Spanish Church against the materialist ideas implanted in Europe, particularly regarding the evolutionism of Darwin, and the resistance, in the last term, to do without the protagonism of a Christian divinity that was still called on to be responsible for the ordination of the most general historical facts (Miguel Morayta in his *Historia General de España* [General History of Spain] of 1893 or Carlos Cañal in his reception speech in the Real Academia Sevillana de Buenas Letras in 1899 both supported the traffic of the ideological materialist in its application to the prehistoric area²⁴), the fact is that Spanish historiography was incapable of offering, as a whole, any meaningful progress.

Even in 1881, the most reactionary thought, in the heterodox history of Spaniards Menéndez Pelayo dared to proclaim:

False science walks today almost as rebellious against God, as in the 18th century. There is no discovery, theory nor hypothesis of the geological and anthropologic sciences, the more audacious the more problematic, v. gr. the so called *prehistory*, which is not invoked against the Mosaic story. Conflicts between science and the religion are searched for carefully everywhere.²⁵

²⁴ José Antonio Jiménez Díez, *Del mito a la prehistoria en la historia de España*, Complutum, 7, 1996. pp. 265-273.

²⁵ Marcelino Menéndez Pelayo, *Historia de los heterodoxos españoles* (1881), VI, *Discurs preliminar*. La Editorial Católica, Madrid, 1978, p. 335.

El mateix any de 1881, el dia 27 d'abril, l'historiador José España Lledó pronunciava una conferència a l'Acadèmia de Santo Tomás de Aquino de Sevilla amb el títol *La Pre-historia en sus relaciones con la Revelación*. Cito aquesta conferència perquè l'autor fa un resum molt interessant dels progressos de la ciència de la prehistòria en el seu temps:

Los hechos aducidos y los nombres citados demuestran que hasta el primer tercio de este siglo, si bien es cierto que se conocieron sílex y fósiles y que algunos sabios se ocuparon en su origen y destino, también lo es que la ciencia en general desdeñaba esa herrumbre de las primeras edades, y que para el vulgo sólo eran fósiles y hachas objetos de curiosidad o motivo de ciegas y ridículas supersticiones. El honor de haber fundado la ciencia pre-historia corresponde a Boucher de Perthes, que en 1837 sostuvo la existencia del hombre antediluviano, y en 1842, a pesar de la viva oposición que suscitó su teoría, insistió en ella, coronando su doctrina en 1847 con una obra que tituló *Antigüedades célticas y antediluvianas*. Más adelante Isidoro Geoffroy-Saint-Hilaire demostró las huellas del trabajo del hombre en las osamentas del rinoceronte tichorhino, el gran ciervo y el auroch, y sus inducciones condujeron a Lartet a una serie de minuciosos trabajos sobre los trogloditas, que han servido de fundamento a la Pre-historia.

Los esfuerzos de Boucher de Perthes y Lartet fueron secundados por Hume en 1851, en su libro titulado *El Periodo de Piedra*, por Falconer, Lyell y Marcelo de Serres, resumiendo todos estos trabajos, Sr. Jhon Lubbock en su *Hombre Pre-histórico*, y más recientemente y con gran sensatez el M. de Nadaillac, cuya obra, titulada *Los primeros hombres y los tiempos pre-históricos* acaba de publicarse en estos momentos.

Subratllant el conflicte que la ciència de la prehistòria significava per a la religió, España continuava:

The same year of 1881, on the 27 of April, the historian José España Lledó gave a lecture in the Academia de Santo Tomás de Aquino de Sevilla with the title *La Pre-historia en sus relaciones con la Revelación* [*Prehistory and its relations to revelation*]. I quote this lecture because the author makes a very interesting summary of the breakthroughs of science from prehistoric times to his time.

The quoted facts and the mentioned names demonstrate that up to the first third of this century, although it is true that knew about sílex and fossils and that some wise people studied their origin and destination, also it is true that science in general scorned this rust of the first ages, and that for the common people they were only fossils and axes, objects of curiosity or motives for blind and ridiculous superstitions. The honor for having founded the science of prehistory goes to Boucher de Perthes, who in 1837 supported the existence of the antediluvian man, and in 1842, in spite of the huge opposition that his theory provoked, he insisted on it, crowning his doctrine in 1847 with a work titled *Celtic and antediluvian Antiquities*. Later on Isidoro Geoffroy-Saint-Hilaire demonstrated traces of work by man in the skeletons of the rhinoceros tichorhino, the great deer and the auroch, and his deductions led Lartet to a series of meticulous works on the troglodytes, which have served as a foundation to Prehistory.

The efforts of Boucher de Perthes and Lartet were helped by Hume in 1851, in his book titled *The Period of Stone*, by Falconer, Lyell and Marcelo de Serres, summarizing all these works, Mr Jhon Lubbock in his *Prehistoric Man*, and more recently and with great prudence the M. de Nadaillac., whose work, titled *The first men and the prehistoric times* which has just been published.

Highlighting the conflict that the science of prehistory meant to religion, Spain continued:

Y sin embargo, cosa extraña, digan lo que quieran Buhner, Haeckel, Lyell y Darwin, la ciencia, la verdadera ciencia, y esto es lo que nos proponemos demostrar, lejos de estar en oposición con la revelación la confirma, como no puede ser menos, porque así como en el mundo moral no se da derecho contra derecho, ni puede haber nunca coalición de deberes que no se resuelva por el principio fundamental de la Ética, así en el mundo de la ciencia la verdad no es fratricida, no es nunca enemiga de la verdad (..) Ya lo habéis visto, señores; al enlazar la Pre-historia con la teoría de la evolución, formando a intento de una y otra un cuerpo de doctrina, nos hemos encontrado con que ciertas lumbreras de la ciencia moderna en odio a Cristo y a su Iglesia han proclamado que el hombre desciende del mono, y este a su vez de otros organismos primitivos. Con tal de no creer en Dios los sabios creen en todo.

No és d'estranyar, llavors, que, llevat de molt comptades excepcions, en aquell context, la tasca científica d'investigació del passat arqueològic a l'Estat espanyol estigués principalment en mans de professionals estrangers: Èmil Hübner, Louis Lartet, Louis Siret, Edouard de Verneuil, Edouard Harlé, George Edward Bonsor, Arthur Engel, Pierre Paris, Emil Cartailhac, Hugo Obermaier, Henri Breuil, Adolf Schulten, etc.

A l'ombra d'aquests autors, la historiografia espanyola no admetria la prehistòria en els plans d'estudi fins a finals de segle. I sempre amb les corresponents precaucions ideològiques de salvaguarda de la veritat divina.

La inclusión de la Prehistoria de los planes de estudio como disciplina fue debida (...) al Cardenal Fr. Zeferino González (...) quien la recomendó en 1887.²⁶

²⁶ Jorge Maier Allende, "Factores i condicionants en els orígens de l'arqueologia moderna a Espanya", *Cota Zero*, 15, 1999, pp. 111-119. Traducció castellana: "Los inicios de la Prehistoria en España: Ciencia versus Religión" a José Beltrán Fortes i María Belén Deamos

And nevertheless, the strange thing is that, whatever Buhner, Haeckel, Lyell and Darwin might say, science, real science, and this is what we propose to demonstrate, far from being in opposition with the revelation confirms it, since it could not be otherwise, because as well as in the moral world right is not given against right, there can never be a coalition of duties that is not solved by the fundamental principles of Ethics, so in the world of the science the truth is not fratricidal, it is never an enemy of the truth (...) Already you have seen it, gentlemen; on having connected Prehistory with the theory of evolution, forming a body of teaching, we have met with the situation that certain bright lights of modern science in their hatred towards Christ and towards his Church have proclaimed that the man is descended from the monkey, and this one in turn from other primitive organisms. So as not to believe in God these wise people believe in everything.

It not surprising, then, apart from very few exceptions, in that context, the scientific task of the research of the archaeological past in the Spanish State was mainly in the hands of foreign professionals: Émil Hübner, Louis Lartet, Louis Siret, Edouard de Verneuil, Edouard Harlé, George Edward Bonsor, Arthur Engel, Pierre Paris, Emil Cartailhac, Hugo Obermaier, Henri Breuil, Adolf Schulten, etc.

In the shadow of these authors, Spanish historiography would not accept prehistory in the syllabus of schools until the end of the century. And always with the corresponding ideological precautions to safeguard the divine truth.

The incorporation of Prehistory into the school syllabus as a discipline was due (...) To the Cardinal Fr. Zeferino Gonzalez (...) The one who recommended it in 1887.²⁶

²⁶ Jorge Maier Allende, "Factors i condicionants en els orígens de l'arqueologia moderna a Espanya", *Cota Zero*, 15, 1999, pp. 111-119. Spanish translation: "Los inicios de la Prehistoria en España: Ciencia versus Religión" in José Beltrán Fortes and María Belén De-

Vull insistir, però, en què uns i altres, historiadors afectats per l'esperit científic modern i també religiosos amb por que Deu desaparegui de l'escenari històric, cap d'ells no reconeix el mite de l'Espanya en clau castellana, cap d'ells no reconeix la realitat violenta d'un imperi polític castellà que després de la independència de les repúbliques americanes ha esdevingut mitologia. Espanya, com a poble, no existeix però els castellans necessiten creure en la vigència d'alguna mena d'imperi. Sí existeix un conjunt de persones administrades políticament com una sola cosa (*ciudadans*), però no pas un conjunt de persones que responguin antropològicament a trets comuns. Historiadors i religiosos, uns i altres, tots ells pateixen ceguesa nacionalista. O pitjor encara, saben que Espanya (és a dir: Castella que ha ocupat militarment la Corona d'Aragó) és un imperi però es neguen a acceptar tal cosa perquè, no volen ser conscients, pateixen síndrome espongiforme: en haver prescindit de la pròpia identitat nacional castellana, necessiten maltractar la víctima i acusar-la de ser culpable. En haver prescindit de la pròpia condició nacional castellana, depenen absolutament de la realitat d'una víctima (fet psicòtic que han instituït en símbol en la forma d'un toro maltractat, la vaca boja) a la que necessiten continuar sotmetent per a no quedar-se sols. Despullats. Sense identitat.

(eds.). *El Clero y la Arqueología española. II Reunión andaluza de Historiografía Arqueológica*. Sevilla, 2003, pp. 99-112.

Alfonso Moure Romanillo, "Hugo Obermaier, la institucionalización de las investigaciones y la integración de los estudios de Prehistoria en la Universidad española" in *El Hombre fósil 80 años después*, Santander, Universidad de Cantabria, Fundación Marcelino Botín, 1996, pp. 17-50.

Per a una explicació detallada de les fases de l'evolució de la ciència prehistòrica a Espanya: Mariano Ayarzagüena Sanz, "La arqueología prehistórica y protohistórica española en el siglo XIX", a *Espacio, Tiempo y Forma*, Serie 1, Prehistoria y Arqueología, t. 6, 1963, pp. 393-412.

I want to insist, however, both historians affected by the modern scientific spirit and also religious figures out of fear that God will disappear from the historical stage, that none of them recognize the myth of Spain in Castilian terms, none of them recognize the violent reality of a Castilian political empire that after the independence of the American republics has become mythology. Spain, as a people does not exist but the Castilians need to believe in the validity of some kind of empire. Yes, there is a set of persons administered politically as a single entity (*citizens*), but not a set of people who conform anthropologically to common features. Historians and religious figures, they all suffer nationalistic blindness. Or worse, they know that Spain (that is: Castille that has militarily occupied the Crown of Aragon) is an empire but they refuse to accept such a thing because they do not want to be conscious of it, they suffer spongiform syndrome: on having discarded the Castilian national identity itself, they need to abuse the victim and to accuse it of being guilty. In having discarded the Castilian national condition itself, they completely depend on the reality of a victim (psychotic fact that they have instituted in the symbol of the form of an abused bull, the mad cow) which they need to continue subjecting not to be alone. Naked. Without identity.

amos (eds.). *El Clero y la Arqueología española. II Reunión andaluza de Historiografía Arqueológica*. Seville, 2003, pp. 99-112.

Alfonso Moure Romanillo, "Hugo Obermaier, la institucionalización de las investigaciones y la integración de los estudios de Prehistoria en la Universidad española" in *El Hombre fósil 80 años después*. Santander, Universidad de Cantabria, Fundación Marcelino Botín, 1996, pp. 17-50.

For a detailed explanation of the phases of the evolution of the prehistoric science in Spain: Mariano Ayarzagüena Sanz, "La arqueología prehistórica y protohistórica española en el siglo XIX", in *Espacio, Tiempo y Forma*, Serie 1, Prehistoria y Arqueología, t. 6, 1963, pp. 393-412.

RAMON FREIXES

Ressenya del llibre de Josep Trueta, *L'esperit de Catalunya*
(Edicions 62. Barcelona, 2003)

Com diu l'autor, l'eminent doctor Josep Trueta i Raspall, al pròleg de l'edició catalana de 1976, [*L'esperit de Catalunya* és una obra d'] història *clínica*, d'un expert en la clínica humana, aplicada al poble del qual escriu i al qual pertany.

A partir d'aquest anunci, *The spirit of Catalonia* (originalment escrit en anglès i d'aquí el títol que vull remarcar) és, fet i debatut, un llibre rigorosament documentat i bibliografiat, que centra la seva atenció, i d'aquí ve el selecte ull clínic de l'autor, tant en aquells elements estructurals i organitzatius de la nació catalana, des que aquesta comença a configurar-se al tombant del primer mil·leni, com d'aquells personatges catalans que han fet

una aportació transcendental en la història de la civilització humana; aportacions sovint no reconegudes degut a les complexes, i sovint adverses, circumstàncies històriques que ha viscut el país. Tal com Trueta ho exposa, veiem que aquestes aportacions no són poques ni menors, sinó decisives en el seu moment per a l'evolució de la cultura i el coneixement humans.

El mateix Josep Trueta (Barcelona, 1897-1977) va ser un exemple d'aquests catalans d'obra i esperit universals. Ell va esdevenir un dels cirurgians més importants del seu temps: *el mètode Trueta*, conegut així popularment, va ser reconegut internacionalment com la millor manera de guarir les ferides de guerra. Va poder ser utilitzat al llarg de la Segona Guerra Mundial, cosa que va permetre salvar milers de persones que anys abans, en les mateixes circumstàncies, haurien perdut la vida.

El 1939, com a conseqüència del seu compromís amb el republicanisme català i la seva incessant i valuosíssima tasca duta a terme durant la guerra civil a l'Hospital Clínic, es va exiliar al Regne Unit, país on va exercir com a cirurgià en diversos hospitals fins arribar a ser professor i catedràtic de traumatologia a la Universitat d'Oxford.

En aquesta època, i en endavant, faria altres descobriments de gran importància, com ara el de la doble circulació renal, que li valdrien diverses nominacions al Premi Nobel de Medicina, no reeixides; en relació a les quals és especialment destacable el guardó avortat el 1976 degut a les pressions polítiques que el també doctor, republicà espanyol, Salvador Madariaga, exercí en nom del govern de l'Estat espanyol a Suècia per així evitar que Trueta aprofités aquest gran reconeixement científic per internacionalitzar el cas català.

L'obra que us presento en aquest breu article, fou escrita en aquest exili, en llengua anglesa, i publicada l'any 1946 amb el títol de *The Spirit of Catalonia*. L'objectiu pretès era donar a conèixer la problemàtica catalana a la societat anglosaxona. La primera edició catalana és datada a

Mèxic l'any 1950. I la que ara fàcilment podeu tenir entre mans és una reedició d'Edicions 62 de l'edició ampliada i millorada pel propi autor l'any 1976.

L'esperit de Catalunya s'inicia amb un breu repàs dels temps més remots del territori i els seus pobladors, per passar a fe èmfasi ben aviat a la formació d'allò que anomena civilització occitana-catalana, que es comença a gestar a banda i banda dels Pirineus com un *continuum* després de la reconquesta franca sobre els musulmans iniciada en la simbòlica batalla de Poitiers de l'any 733, i amb la configuració de diversos territoris organitzats en comtats que s'estenen fins a la riba dels rius Cardener i Llobregat, i que culminen amb la presa de Barcelona per Lluís el Pietós l'any 802.

Amb l'arquebisbat compartit a Narbona i amb uns comtes que assoleixen una pràctica independència respecte els progressivament afeblits reis francs, es desenvolupa una cultura que serà hegemònica en l'Europa medieval fins a l'inici del segle XIII. L'art dels trobadors dota la llengua occitana de modernitat i la configura com la primera llengua vulgar que elabora alts productes intel·lectuals, substituint l'ús al llatí, de la mà de personatges com Bernat de Ventadorn, Raimon de Miravel, Bertrand de Born, Gulhem Figueira i Gaucem Faidit. Aquesta mateixa llengua és usada a totes les corts europees, que es troben sota la influència plena d'aquest art trobadoresc. Per tant, la fan servir els autors més importants de molts diversos regnes: Dante (cal recordar l'estrofa en occità que escriu a *La divina comèdia*), Petrarca, els reis d'Anglaterra, entre els quals Ricard Cor de Lleó, Chaucer, i altres. També és la llengua utilitzada pels primers autors catalans com Cerverí de Girona i Guillem de Berguedà, que, com tants altres, tenen com a referent les formes culturals pròpies d'aquesta civilització plenament assumida.

Què hi tenen a veure, per tant, els comtats catalans de Barcelona, Empúries, Osona, Urgell? Doncs que els seus pobladors i la llengua i cultura que desenvolupen són

deutors d'aquest país occità, i els seus mateixos comtes, són parents i, sovint, al mateix temps, senyors protectors, de diversos d'aquests territoris occitans.

D'aquí que molts autors afirmen que el tronc cultural occità i català és comú a banda i banda del Pirineu, i que només certes circumstàncies polítiques i militars van posar fi a l'esplendor d'una de les branques. Per tot això, es parla de la continuació i plenitud que donarà en els segles següents la nació catalana a aquesta tradició cultural.

En aquest sentit, Trueta considera que cal parlar d'una autèntica civilització, ja que, entre d'altres elements, inclou formes d'organització política basades fonamentalment en el pacte, mitjançant reculls de lleis (com els *Usatges* de l'any 1060 promoguts pel Comte de Barcelona Ramon Berenguer I), uns esforços importants centrats en la resolució de conflictes de forma pacífica (concretats en les Assemblees de Pau i Treva promogudes per l'abat Oliba de Ripoll a la darrera del segle X), l'art romànic en la seva millor i més genuïna expressió i la introducció al centre d'Europa d'algunes de les innovacions realitzades traient partit del contacte amb la cultura musulmana, entre elles, la numeració i, possiblement, el primer rellotge mecànic. Tot plegat situaria aquesta civilització catalana-occitana com a far de la Mediterrània Occidental, semblant al paper jugat més d'un mil·lenni abans per la civilització grega a l'altre extrem d'aquest mar.

A partir d'aquesta base, Trueta, com altres, parla del desenvolupament obligat dels comtats catalans cap a les terres meridionals i les illes i territoris de la Mediterrània, després de la frustrada unitat política entre una banda i altra dels Pirineus per culpa de la pressió dels francs i la consegüent invasió d'Occitània per part d'aquests, causa directe del seu declivi.

Però d'una primera frustració i del trencament d'aquest lligam directe amb el nord, n'acabarà sorgint la potència marítima comercial i militar més important dels segles XIII, XIV, XV i inicis del XVI, el pòsit cul-

tural de la qual serà el bressol, segons Trueta, d'alguns dels personatges més importants de l'Edat Mitjana i del Renaixement europeu. Alhora, les conquestes i els enllaços comercials que conformaran l'Imperi català, a la Península (Catalunya, Aragó, València) i al llarg de la Mediterrània (Mallorca, Sardenya, Sicília, Malta, Atenes i Neopàtria, Nàpols, etc.) articularan una singular confederació, sovint en base a regnes autònoms, en allò que s'ha anomenat una primigènia Commonwealth britànica. La base econòmica que sustentará aquesta expansió serà comercial, a partir de la configuració d'un centenar de consolats marítims. La regulació que els catalans donaran a aquest comerç marítim serà, a més, la llei més important en relació a la navegació durant molts segles, recollida en el Llibre del Consolat de Mar.

Floriran, també, múltiples escoles nàutiques, cartogràfiques, i de pilots marins, que usaran i, ultra, enginyaran, alguns dels instruments més decisius en el progrés en aquest camp, entre ells l'astrolabi i la brúixola.

Josep Trueta

Aquesta creixent i finalment decisiva influència internacional de la Corona catalano-aragonesa xocarà al capdavall, amb les reticències del papat i dels reis francs, que no es van estar d'endegar diverses guerres i, fins croades, contra els catalans.

Més endavant vindria una lluita de quatre segles per conservar, o recobrar, el pacte com a fórmula de relació entre el poble i els governants, sabent que aquests últims no són res sense la voluntat dels primers. D'aquí sorgiran revoltes, guerres i trasbalsos socials, sovint tenyides de derrotes, però que al capdavall mantindran aquest fil de combat que encara, hi ha qui diu que miraculosament, segueix viu, i que ben segur pot tornar a florir més esplèndid que mai.

Però deixant aquest darrer cant al futur a banda, és important dir que Trueta ens fa un complet apunt biogràfic, i un extens desplegament explicatiu de les aportacions universals d'alguns dels personatges, potser els més remarcables d'aquest temps i aquests països de nació catalana. Personatges que en el seu temps foren coneguts arreu com a catalans. Entre altres: Ramon de Penyafort, Ramon Llull, Arnau de Vilanova, Francesc Eiximenis, Vicenç Ferrer, Joan Lluís Vives i Miquel Servet. A tots ells els situa en el context històric europeu, i hi avança de bracet per analitzar l'evolució de Catalunya i de la seva gent i per extreure'n aquells elements claus del nostre caràcter i la nostra idiosincràsia.

En definitiva, i tal com deia l'historiador Josep M. Figueres en un article recent a el diari *El Punt*, que us recomano, aquest és un llibre que hauria de ser posat a l'abast de tots els escolars catalans per tal que comprenguin l'evolució històrica de la qual són hereus com a ciutadans d'aquest país i perquè confiïn en les possibilitats que tenim per, des d'aquí, continuar, i incrementar, les nostres aportacions a l'evolució humana en tots els camps.

Per a tots i totes, Trueta ens segueix ensenyant, també, que la necessitat de tenir veu al món passa per tornar

a ser amos del nostre propi destí i que tot esforç esmerçat a internacionalitzar la nostra causa és positiu. I en els temps que corren la nostra tradició de prevalença de la llibertat, la justícia i un poder paccionat pels afers humans és més vigent i útil que mai.

QUI ÉS

Qui és és una secció que la Fundació d'Estudis Històrics de Catalunya publica regularment al portal d'Internet. A continuació en reproduïm un d'aquells textos.

LLUÍS VIDAL,
UN AVENTURER CATALÀ A VENEÇUELA
(1745-1803)

Armand Sanmamed

Un dels moviments precursors de la independència veneçolana fou l'anomenada *revolta dels comuneros* que es va iniciar a Socorro, al virregnat de Nova Granada, el març de l'any 1781. Hi va haver una important participació dels indígenes dels Andes veneçolans que, esperonats com els seus germans colombians, pel ressò de la rebel·lió de l'inca Tupac Amaru, es van aixecar al crit de "Visca el rei de Cusco". El mateix any 1781, es va produir, gairebé com a prolongació d'aquella revolta, un moviment de protesta dels criolls veneçolans contra els impostos reials.

Malgrat la derrota del moviment, alguns revolucionaris com Vicente Aguiar, García de Hevia, Luís Vidalle i altres van continuar conspirant i preparant un nou moviment. L'any 1783, Aguiar i Dionisio Contreras van comissionar Vidalle per tal que aconseguís suport i armes del govern anglès. Segons algunes fonts historiogràfiques veneçolanes, Luís Vidalle era capità d'un vaixell italià que es trobava a Curaçao. Havia servit a la marina anglesa i podia ser un enllaç perfecte amb els ministres anglesos.

Sembla que Vidalle va complir l'encàrrec amb fidelitat. Malauradament, l'ambaixador espanyol a Londres, assabentat d'aquest moviments, va informar Madrid i, el 1784, Vidalle va ser capturat i dut a Cadis on va morir empresonat.

Tanmateix, si consulteu la versió *on line* de l'Enciclopèdia Catalana, trobareu dues entrades corresponents a dos personatges anomenats Lluís Vidal, un de segon cognom Pallarès i, l'altre, de segon cognom, Vilalba. Tot i ser considerats dos personatges diferents, tots dos comparteixen força dades biogràfiques: tots dos van néixer a Barcelona l'any 1745 i tots dos van morir l'any 1803, el primer, Pallarès, a Gibraltar, l'altre, Vilalba, al Peñon de Vélez de la Gomera; tots dos eren músics, tots dos dedicats al comerç marítim al mar Carib, tots dos establerts a Londres el 1784 dedicats a tèrboles intrigues revolucionàries lligades a les lluites pre-independentistes sud-americanes. Tots dos acabaren empresonats a Espanya i tots dos moriren malats i dementats el mateix any.

Tot plegat massa semblant per a no fer-nos sospitar que es tracta d'un únic personatge.

Però què tenen a veure els nostres Vidal catalans amb la història d'un revolucionari veneçolà d'origen italià de nom Vidalle? (Recordeu que si ho pronuncieu en italià, sona Vidale).

Doncs bé, si consulteu l'entrada "Lluís Vidal i Vilalba" de la versió per internet de l'Enciclopèdia Catalana hi trobareu que el nostre home, "entrà en contacte, fent-se passar per italià, amb exjesuïtes que conspiraven per la independència de Xile (d'ací que hom hagi parlat d'una conspiració de Vidalle)". L'alter ego, Vidal Pallarès "va fingir que tenia poders, que eren falsos, per negociar un ajut econòmic i militar a la Gran Bretanya a canvi de la separació de les províncies de Maracaibo, Santa Marta i Cartagena".

Crec que és del tot versemblant concloure, a partir de totes aquestes informacions, que, si ajuntéssim correc-

tament les peces d'aquest trencaclosques, en sortiria un Lluís Vidal català, nascut a Barcelona l'any 1745 i mort el 1803, home de món, músic, mariner i comerciant, amb vincles amb el món anglosaxó, disfressat d'italià i embolicat en conspiracions independentistes americanes.

LES CANÀRIES
UN PROTECTORAT CATALÀ
DURANT EL SEGLE XIV

Part 3
El bisbat de Telde

Armand Sanmamed

Tornem ara on havíem començat. Recordem que el nom del bisbat del Telde havia quedat, després del segle XV, com a única reminiscència de la fascinant aventura dels marins i comerciants catalans i mallorquins a l'Atlàntic sud en una època que prefigurava la gran època dels grans viatges europeus del segle XV a l'Àfrica i Amèrica. Una aventura, els ecos de la qual es perdrien en la boira del temps durant segles, injustament silenciats per la conquesta castellana de les Canàries del segle XV, única que sembla merèixer el premi de la posteritat historiogràfica, tot i que els castellans, quan ocupen les illes, troben vestigis de la presència catalana i els primers cronistes, com en el cas del franciscà Pierre Boutier, capellà de l'expedició de Jean de Bethencourt-Gadfièr de Lasalle (1402), en fan esment.

Hem vist que l'any 1351, el papa Climent VI, mitjançant la butlla *Coelestis rex regum* (7 de novembre) erigeix en diòcesi les illes Afortunades i nomena primer bisbe el carmelita fra Bernat. El bisbat rebrà el nom de la *ciutat* indígena de Telde a l'illa de Gran Canària on els primers missioners s'instal·larien. El bisbat va quedar sota la dependència directa de la Santa Seu. La butlla de creació assenyalava com a àmbit territorial del bisbat la totalitat de l'arxipèlag. La diòcesi perviuria per espai de més de 50 anys.

Coneixem 4 bisbes de Telde:

1. Bernat (1351). Entre 1352 i 1366 ens trobem amb un buit documental. Sabem que Bernat és traslladat a Sardenya i que fins el 1361 no hi hauria nou bisbe
2. Bertomeu (1361). Sembla que la seu és vacant entre 1362 i 1369
3. Bonanat Tarí (1369)
4. Jaume olzina (1392). Sembla que residiria entre 1392 i 1393.

El bisbat és un bisbat de caire missional, és a dir, un tipus de bisbat propi de països infidels. Al segle XIV també eren bisbats missionals els erigits en països que havien estat cristians i que havien caigut en mans de l'islam (per exemple, la diòcesi del Marroc, que es remunta al segle XIII). Com hem dit, els bisbats missionals estaven sota la sujecció directa dels pontífexs i, en aquest cas, el fet que la butlla *Coelistis* no declari el bisbat de la Fortuna sufragani de cap altre, així ho confirma.

Tanmateix, la influència catalana en aquest bisbat és força clara a partir de la documentació que disposem. La implicació dels catalans i mallorquins en les empreses missionals canàries es palesa i el suport del rei és inqüestionable. Ho hem vist el 1352 i ho veurem en la implicació decisiva dels bisbes de Barcelona, Guillem de Torrelles, i de Tortosa, Jaume d'Aragó en l'elecció dels bisbes i en les empreses evangelitzadores a partir de 1362 quan sembla que queda vacant la diòcesi del Telde. Per cert, cal dir que en aquesta ocasió, com en altres, catalans i mallorquins volen escampar el missatge dels evangelis mitjançant la llengua dels indígenes que haurien après els missioners o amb la col·laboració d'intèrprets indígenes cristianitzats que havien après català a Mallorca.

L'historiador canari Antonio Rumeu de Armas es pregunta si el mateix Pere III no hauria recomanat, de manera personal, la creació d'aquesta diòcesi. No seria estrany pensar-ho perquè ja ho havia fet en una oca-

sió com a mínim, el 1347, quan sol·licita a Climent VI l'erecció d'un bisbat similar al de Marroc, el de Bugia i proposa com a bisbe Arnau Batlle. Pere III i Joan I van promocionar una política evangelitzadora de les illes que hauria servit de cobertura a un projecte més ambiciós d'establiment d'una zona d'influència comercial i política en aquella zona de l'Atlàntic.

En opinió de Rumeu de Armas, per poder dur a terme una activitat missional duradora, calia una ordre règia expressa o un compromís tàcit entre navegants i mariners, circumscrits a l'àrea política de la Corona d'Aragó, de mantenir un inalterable estat de pau a l'illa. Seria absurd pensar que un assaig d'acció missional concebut sobre la base d'una acció pacífica, sense altra arma de conquesta que la creu redemptora i prescrivint la força i la violència, es pogués cohonestar amb els crims terribles i les rapinyes que les ràzzies piràtiques causaven a la vista i la consideració dels indígenes.

EL VIATGE ULTRA TULE DE CRISTÒFOR COLOM

Josep Segarra

Referència del viatge

El mes de gener de 1495, en el decurs del seu segon viatge al nou món, Cristòfor Colom va enviar des de l'illa La Española una carta als reis Ferran i Isabel on donava compte d'un viatge ultra Tule (Tule) en el que el descobridor havia participat al febrer de 1477. No es conserva l'original de la lletra, però sí dues còpies on es ressenyen les seves parts més significatives, una a la *Historia General de las Indias* (1530-61) del Pare Casaus i l'altra en la biografia del seu fill Ferran Colom. La importància d'aquesta missiva cal situar-la en termes de les exploracions atlàntiques i de la pre-descoberta del nou continent.

El text en la *Historia* del Pare Casaus diu:

Yo navegué el año de quatrocientos setenta y siete, en el mes de Hebrero, ultra Tile, isla, cient leguas, cuya parte austral dista del equinoccial setenta y tres grados, y no sesenta y tres, como algunos dicen, y no está dentro de la línea que incluye el Occidente, como dize Ptolomeo, sino mucho más occidental. Y a esta isla, que es tan grande como Inglaterra, van los ingleses con mercadería, espeçialmente los de Bristol, y al tiempo que yo a ella fue no estaba congelado el mar, aunque avía grandísimas mareas, tanto que en algunas partes dos vezes al día subía veinte y cinco braças y descendía otras tantas en altura.¹

¹ Bartomeu Casaus, *Historia de las Indias*. F.C.E., México, 1981. p.32

Mentre, la biografia feta per Ferran Colom es coneix per l'edició de les *Historie della vita e dei fatti dell'Ammiraglio D. Christoforo Colombo*, publicada en italià a Venècia el 1571 i traduïda per Alfonso Ulloa. El text en italià reporta:

Io navigai l'anno M CCCC LXXVII nel mese di Febraio oltra Tile isola cento legue, la cui parte Australe è lontana dall'Equinottiale setantatre gradi, et non sesantatre, come alcuni vogliono: ne giace dentro della linea, che include l'Occidente di Tolomeo, ma è molto più Occidentale. Et a ques'isola, che è tanto grande, como l'Inghilterra, vanno gl'Inglesi con le loro mercantie, specialmente quelli di Bristol. Et al tempo, che io vi andai, non era congelato il mare, quatanque vi fossero si grosse maree, che in alcuni luoghi ascendeva veintisei braccia, et discendeva altrettanti ni altezza.²

El subratllats indiquen les diferències entre els textos. És de notar l'omissió en el text venecià de “dos vezes al día” en referència clara a marees i no onades, el canvi de “grandísimas mareas” que indicava la gran magnitud per “grosse maree” i la diferència menor de “veinte y cinco braças” per “veintisei braccia”.

Notícia de Tule en textos i mapes

Per tal d'emplaçar el concepte geogràfic Tule veiem com apareix en textos clàssics, medievals i colombins. Ptolomeu (90-168 dC), en la *Geographike Hyphegenesis*, va compilar els coneixements del món de la seva època. La seva obra es va divulgar en manuscrits durant l'edat mitjana i a partir de 1477 de forma impresa, essent la impressió més important la de Roma de 1478, amb mapes gravats sobre coure, de la qual Colom va tenir-ne un

² Ferran Colom, *Historie della vita e dei fatti dell'Ammiraglio D. Christoforo Colombo*.

exemplar.³ En ella apareix l'illa Thule i està situada en una latitud lleugerament al nord d'Albion Insula Britannica. En el mapa de Ptolomeu el meridià zero va ser situat al mig de Tule, on començava l'oest.

Fig. 1. Mapa de Ptolomeu de 1474
Biblioteca Apostòlica del Vaticà

També Sèneca (4 aC-65 dC) cita Thule en la tragèdia *Medea*, preveient un nou món, i Colom incorpora la referència de Sèneca en el seu *Llibre de les Profecies*:

Venient annis
saecula seris, quibus Oceanus
vincula rerum laxet, et ingens
pateat tellus, Tiphisque novos
detegat orbes, nec sit terris
ultima Thule.⁴

³ Xoan Bernández, *Antes da invención de América*. Servicio de Publicacións da Universidade de Vigo. Vigo, 2001.

⁴ Seneca, v. 374-379.

I el mateix Colom la tradueix:

Vernán los tardos años del mundo ciertos tiempos en los quales el mar Ocçéano afloxa los atamentos de las cosas y se abrirá una grande tierra; y un nuebo marinero, como aquel que fue guya de Jasón, que obe nombre Típhi, descubrirá nuebo mundo y entonçes non será la ysla Tille la postre-
ra de las tierras.⁵

És a dir, la *Thule* de Sèneca és el mateix topònim que *Tille* o *Tile* de Colom. Ferran Colom a les seves *Histories* també cita aquests versos com una de les causes que van motivar Cristòfor Colom a descobrir les Índies, indicant que Sèneca ja havia pronosticat que més enllà de Tule hi havia terra, cosa que l'Almirant havia demostrat.

Originalment, doncs, Thule va ser un terme grec i romà que significava *la terra més septentrional*. A l'Edat Mitjana Tule va tenir una condició geogràfica itinerant, igual que d'altres illes atlàntiques, com per exemple Antilla, Brazil, l'Illa de les Set Ciutats, Frislàndia i Sant Barandà. No obstant, a l'alta edat mitjana va acabar designant Islàndia.⁶ Així apareix en mapes medievals, del Renaixement i ben entrat el segle XVII.

Un exemple n'és el *Mapa* o *Carta de París*, que es troba a la Biblioteca Nacional de París des de 1848, coneguda també com a *Carta de Cristòfor Colom* degut a què va ser atribuïda a Colom per Charles de La Roncière al 1924.

La datació del *Mapa de París* és circa 1493, ja que Granada està representada amb el pendó de Castella-Lleó, però no reflecteix els descobriments del nou continent a partir de 1493. Conté de l'ordre de 1200 textos, la majoria en llatí i portuguès. L'atribució d'autor del mapa encara està en controvèrsia, però el que interessa aquí és la referència que conté de Thile, traduïda del llatí:

⁵ Cristòfor Colom, *Llibre de les profecies*. Document LX

⁶ Xoan Bernández, *op.cit.*

Aquesta illa, plena de monts i quasi sempre rodejada de neu i gel, anomenada per nom propi Islàndia, o Thile en llatí, que, per trobar-se a molta distància de l'Illa Britànica i enormement llunyana de la línia de l'equador, té llargs dies i nits, que poden arribar a les 22 hores solars, pel que sembla sofreix un clima molt fred, de manera que amb prou feines es troba altre menjar que peix fumat o congelat que els seus habitants intercanvien amb els britànics per blat i altres articles. Segons conten els anglesos viuen en cases rústiques i mal moblades que, que durant sis mesos o un any consisteixen en coves de neu i gel.

Fig. 2. Detall d'un mapa d'Escandinàvia, Islàndia (on apareix Tule), Groenlàndia i les regions àrtiques de l'obra *Cosmographia* de Sebastian Munster (1488-1552), imprès a Basilea el 1628.

Comparant Tule en la lletra de Colom als reis i Thile en els textos del *Mapa de París*, tot i la coincidència del comerç amb els britànics, la seva latitud en la *Carta de París*

és de 62° (molt aproximada als 63° reals), mentre Colom indica als reis “cuya parte austral dista del equinoccial setenta y tres grados, y no sesenta y tres, como algunos dizen”. Aquesta és una discrepància fonamental, afegida al fet que en el *Mapa de París* el coneixement de Thile-Islàndia és important, mentre que la lletra als reis no explica cap informació interna de l'illa. També contrasta el fet que en la carta al reis en el mes de febrer “no estava congelado el mar” i en el *Mapa de París* l'illa està “quasi sempre rodejada de neu i gel”. Amb aquestes consideracions, es pot fer ja la hipòtesi que la Tile de Colom no es la mateixa Thile que la del *Mapa de París*.

Fig. 3. L'illa de Thile situada a 62° de latitud nord en el *Mapa* o *Carta de París*, circa 1493.

Colom també diu que va navegar ultra Tile 100 lleües. La llegua castellana eren tres milles, mentre Colom escriu al seu diari de bord que una llegua són quatre mi-

lles, que és la mesura dels navegants catalans. En el cas pitjor, 100 llegües equivalen almenys a 300 milles, que són 5° de latitud en qualsevol meridià. Si s'assumeix que Colom navegà de la costa d'Islàndia directament cap al nord, amb un dia de navegació, a partir de 50 llegües, hauria entrat en el mar congelat i no hauria pogut continuar. Per tant Colom no volia dir Islàndia quan va citar Tule en la carta als reis.

En la mateixa *Historia de la Indias* el Pare Casaus, a continuació de la carta als reis de Colom, afegeix: “Es bien verdad que Tile, la de Ptolomeo, está donde él dice, y que a ésta la llaman los modernos Frislanda”. I també Ferran Colom en la biografia de l'Almirant continua: “E bene il vero che Tile, quella di cui Tolomeo fa menzionate, giace dove egli dice; e questa da' moderni è chiamata Frislanda”.

Si bé és cert que, en l'*Atlas* català d'Abraham Cresques de 1375, Frislanda s'identifica amb Islàndia, al final de l'Edat Mitjana Frislanda s'identifica tant amb Islàndia com amb Groenlàndia. Una mostra n'és el mapa de Joan de la Cossa, on Frislanda apareix com a illa molt més occidental que Tile. L'antiga cultura Inuit (esquimal) de Tule es va expandir de Sibèria, a través d'Alaska i l'arxipèlag àrtic, fins a Groenlàndia. A finals del segle XV, per als mariners àrtics, el topònim *Thule* designava la terra més nòrdica; Helluland (Illa de Baffin), Markland (Labrador) i Vineland (Newfoundland) també eren referides com a *Thule*. És a dir, la Tile de Colom està situada molt més occidental, no és la mateixa que la dels mapes medievals i del Renaixement, no és Islàndia, que té més de 20 volcans actius i Colom no els esmenta. En l'actualitat Thule és un assentament esquimal que està situat a latitud 77°, a la costa oest de Groenlàndia.

Possibilitat d'un viatge de Colom al febrer de 1477

Una de les fonts d'informació colombines són les postil·les o notes marginals en els llibres de capçalera de Colom, de la seva mà o del seu germà. La *Historia Rerum Ubique Gestarum* (*Història de les coses memorables que han succeït en els meus temps*) de Aneas Silvius, que seria el papa Pius II, editat a Venècia el 1476, és un d'aquests llibres i és considerat una enciclopèdia geogràfica de l'època. No és possible datar amb precisió les postil·les, però sí es pot assegurar que són de l'etapa portuguesa de Colom.

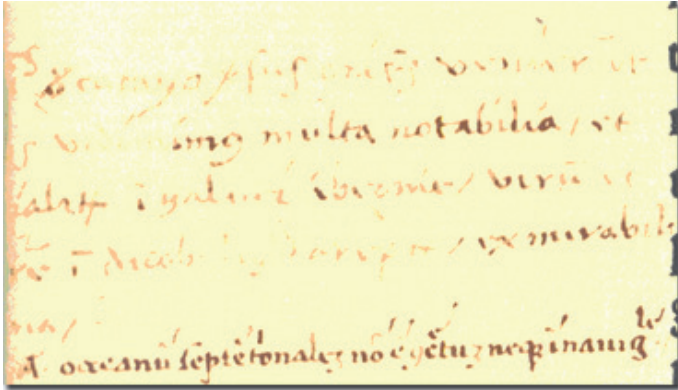

Fig. 4. Postil·la de Colom a la *Historia Rerum Ubique Gestarum*, que es referiex a homes de Catai.

Una de les postil·les diu en llatí:

[Homin]es de Catayo versus oriens venierunt. [N]os vidimus multa notabilia et [spe]cialiter in Galvei Ibernie virum et [uxo] rem in doubus lignis areptis ex mirabili [per]sona. Auctor. Oceanum Septentrionalem non est concretum neque innavigabile.

Traduït queda:

Des de Catai (Xina) han vingut homes cap a l'orient. Nosaltres hem vist moltes coses notables i especialment a Galway, a Irlanda, un home i una dona arrossegats en fustes (canoes), persones admirables. Autor. L'Oceà Septentrional no està gelat ni és innavegable.⁷

La identitat dels cossos ha estat suggerida com a esquimals o lapons, que Colom podia haver confòs amb orientals d'Àsia per la seva semblança. L'anotació deixa entreveure la idea primitiva de Colom de buscar l'orient a través de l'occident.

En una carta de John Day, canceller de la Generalitat de Catalunya a Anglaterra, adreçada a Colom entre el desembre de 1497 i el gener de 1498, publicada el 1956, Day l'informa sobre el viatge que Joan Cabot va fer a finals de 1497 al Cap Breton, a Nova Escòcia. En la carta Day diu:

És considerat cert que el cap de la dita terra (Cap Breton trobat per Cabot) va ser descobert en altres temps per la gent de Bristol que van trobar Brazil (Newfoundland) com vos sabeu. Es va anomenar l'Illa de Brazil, i s'assumeix i es creu que és la terra principal que van trobar els homes de Bristol.

Això vol dir que Colom i Day van tenir una discussió sobre Brazil i altres terres a l'est. També indica que la gent de Bristol va ser a Amèrica abans de 1492, però consideraven que només eren illes, sense veure un nou continent, i que Colom podria haver estat a Newfoundland, coneguda com a Brazil per la gent de Bristol.

Colom va arribar a Portugal vers el 1476, on regnava Alfons V, vidu d'Isabel de Portugal, que era néta

⁷ Aneas Silvius Picocolomini (Pius II, Papa), *Historia Rerum Ubique Gestarum*. Testimonio Compañía Editorial. Madrid, 1991.

del comte d'Urgell, i hi va entrar al servei de la cort. En concret a la marina portuguesa, atès que la guerra entre Portugal-França i Castella-Aragó estava oberta. Es va establir a Portugal fins al 1485 comandant naus, especialment en expedicions a Guinea, servint també al següent rei portuguès, Joan II.⁸

Per tant no hi ha cap impediment a considerar que el viatge ultra Tule de Colom es realitzés al febrer de 1477. De fet hi ha la constància d'una expedició daneso-portuguesa al 1476, enviada pel rei Christian I de Dinamarca, que va arribar a Groenlàndia sota el comandament dels almiralls Pinning i Pothorst. En aquesta expedició hi havia com a pilot Johannes Scolvus, que Lluís Ulloa va identificar amb Joan Colom, que per ell és Cristòfor Colom.⁹ Aquesta expedició exploradora daneso-portuguesa podria ser la mateixa ultra Tule de la carta de Colom als reis. La cooperació entre Dinamarca i Portugal prové del fet que el rei Erik de Dinamarca estava casat amb una cosina del príncep Enric el Navegant de Portugal. Mercès a aquesta relació es va establir una col·laboració entre les dues corones per a buscar una ruta cap a l'Àsia que es va prolongar fins a l'època de Colom.

Del mateix parer és Thor Heyerdahl, l'explorador noruec que ha demostrat com es poden fer expedicions transoceàniques amb senzilles embarcacions, la més famosa de les quals és la Kon-Tiki, realitzada amb una canoa de fustes. Heyerdahl opina que l'expedició daneso-portuguesa va arribar fins a l'estret de Davis, que separa Canadà de Groenlàndia¹⁰, cosa que coincideix amb l'exposició que farem a continuació.

⁸ Jordi Bilbeny, *Cristòfor Colom. Príncep de Catalunya*. Proa. Barcelona, 2006.

⁹ Lluís Ulloa, *Noves proves de la catalanitat de Colom*. Maisonneuve Frères. Paris, 1927.

¹⁰ Diari El Mundo, "Cristóbal Colón llegó a América en el año 1467, según Thor Heyerdal". 25 de juny de 1995. La data en el titular de la notícia ha d'estar equivocada, amb un ball de números, ja que l'expedició daneso-portuguesa es va realitzar el 1476.

El viatge ultra Tule

Reprenem la carta de Colom als reis, analitzant-la detalladament:

1. “Yo navegué el año de quatrocientos setenta y siete, en el mes de Hebrero, ultra Tule, isla, cient leguas”. Això eliminaria Islàndia, no es podia navegar més de 50 llegües al nord ja que el mar estava congelat (Fig. 5). No obstant, hi ha constància que el 1477 l'hivern va ser excepcionalment suau a Islàndia, no s'hi va veure neu al nord de l'illa i els ports del sud no foren bloquejats pel glaç, llavors si la navegació hagués estat a l'oest d'Islàndia enlloc del nord, Colom s'hauria aproximat a les costes orientals de Groenlàndia, però sense arribar-hi.

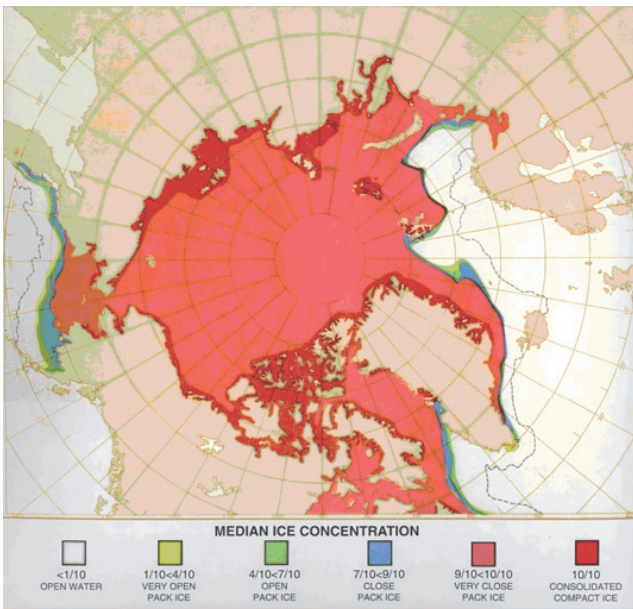

Fig. 5. Carta de gel en el mar Àrtic al mes de febrer

2. “cuya parte austral dista del equinoccial setenta y tres grados, y no sesenta y tres, como algunos dizen”. Així s’elimina Islàndia, la Badia de Fundy, Labrador i Groenlàndia. Colom està afirmant que Islàndia, que està a 63°, no és Tule.
3. “y no está dentro de la línea que incluye el Occidente, como dize Ptolomeo, sino mucho más occidental”. En els mapes de Ptolomeu el meridià zero passa dos graus a l’est de les Canàries i pel mig d’Islàndia. De nou Colom remarca que Islàndia, que està en el meridià zero, no és Tule.
4. “Y a esta isla, que es tan grande como Inglaterra”. De nou s’elimina Islàndia, massa petita, i Groenlàndia, massa gran.
5. “van los ingleses con mercadería, espeçcialmente los de Bristol”. S’afirma que hi havia comerç amb una illa que només pot estar a l’oest de Groenlàndia. Els anglesos i altres europeus havien estat a Amèrica abans de que fos oficialment descoberta i no se n’havien adonat.
6. “al tiempo que yo a ella fue no estaba congelado el mar”. Això, com veurem més endavant, ens situa a la Badia de Baffin.
7. “aunque avía grandísimas mareas, tanto que en algunas partes dos vezes al día subía veinte y cinco braças y descendía otras tantas en altura”. No hi ha grans marees a Islàndia, ni a la costa oest de Groenlàndia. A la Badia de Baffin, les marees, com també comentarem en detall posteriorment, són d’aquesta magnitud.

Un viatge a la Badia de Baffin el mes de febrer ha de ser duríssim. El temps és cru i inhòspit. La temperatura al sud de Groenlàndia és de -8 °C i al límit nord de la Badia de Baffin és de -22 °C, podent arribar a l’extrem límit de -50 °C. Només un capità de nau experimentat podria navegar a l’àrtic durant l’hivern, amb la tripulació

equipada amb abrics de pell, guants i caputxes. A la Badia de Baffin els corrents oceànics van en sentit invers a les agulles del rellotge i el corrent calent Oest Groenlàndia ajuda a la navegació (Fig. 8). La temperatura de l'aigua d'aquest corrent és de $-1.66\text{ }^{\circ}\text{C}$ i l'aigua de l'oceà, a causa de la salinització, congela a $-1.89\text{ }^{\circ}\text{C}$. Aquest corrent *càlid* produeix un camí de navegació lliure de gel i visibilitat clara cap a Tule. També ajuden els vents calents que bufen de les muntanyes de la costa oest de Groenlàndia. Sumant el corrent calent i els vents càlids, la capa de gel es retira de 60 a 100 milles de la línia de terra cap a l'interior, donant lloc a una tira de terra habitable a la costa oest de Groenlàndia.

Suposem que Colom fa el viatge a Tule amb una carraca, un tipus de vaixell portuguès amb el qual Colom va viatjar a Anglaterra segons explica en el diari de bord del primer viatge a Amèrica. La carraca és el vaixell d'ús en el Mediterrani i l'Atlàntic que va precedir a la caravel·la.

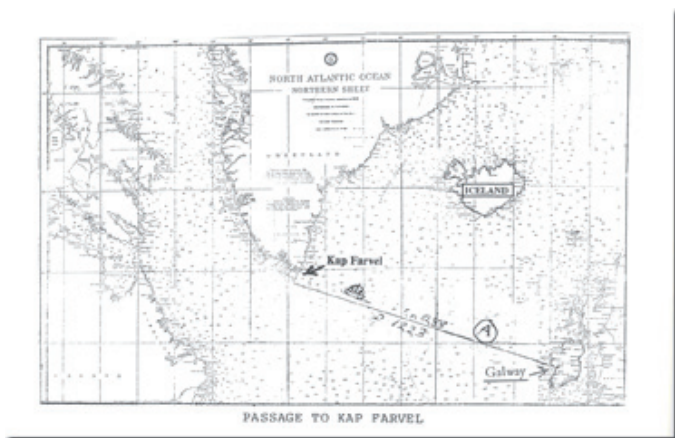

Fig. 6. Trajecte A, de Galway fins al cap Farvel, la punta sud de Groenlàndia.

Partint de Galway, a latitud 53° nord en la costa d'Irlanda, emularem el viatge ultra Tule. El tram de viatge que anomenem trajecte A (Fig. 6), fins al cap Farvel, que és la punta més meridional de Groenlàndia a latitud 60° , té una distància de 1223 milles nàutiques. La milla nàutica equival a 1852 metres i és la unitat internacional usada en navegació. Suposant una velocitat de 5 milles/hora, resulten 244 hores i 36 minuts; o bé 10 dies, 4 hores i 36 minuts. El capità de la nau ha de procurar no aproximar-se al cap Farvel, ja que hi ha icebergs surant i movent-se en direcció sud.

En el següent trajecte curt B (Fig. 7) s'ha de canviar d'orientació envers l'estret de Davis, entrant a la zona d'aurores boreals. Per alimentar-se la tripulació es pot dedicar a pescar, doncs estem al paradís de la pesca.

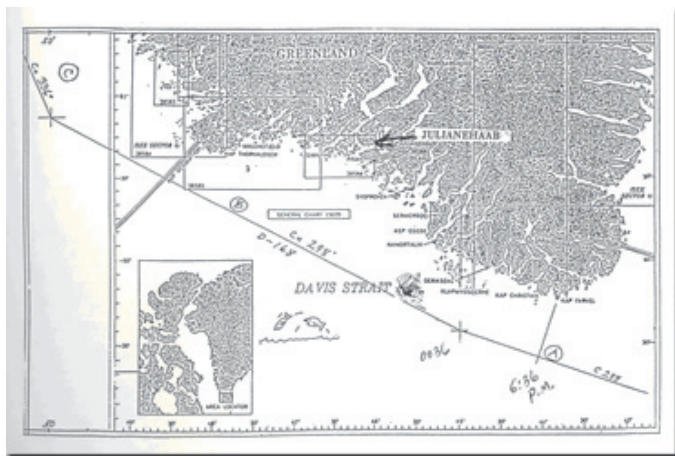

Fig. 7. Trajecte B, zona rica en pesca, canvi d'orientació cap a l'estret de Davis.

Es recorren 168,4 milles cap al nord. En la costa sud-oest de Groenlàndia hi havia els assentaments de Julianhaab i Godthaab, establerts per Eric el Roig l'any 985, però el 1350 Godthaab va ser destruïda i el 1379 Julianhaab va ser atacada pels esquimals. Els habitants d'origen

nòrdic europeu van desaparèixer cap a 1400.

El tercer trajecte C (Fig. 8) de 335 milles ens porta cap a l'estret de Davis, a una latitud 66° nord. En aquesta zona la costa de Groenlàndia té fiords i glaceres, que provoquen gran quantitat d'icebergs.

S'arriba a l'estret de Davis el dia 15 de navegació i ara, en aquest estret, la navegació s'ha de realitzar apartada de la costa per a no encallar, ja que la profunditat del mar pot esdevenir molt baixa. En el trajecte D (Fig. 8) ens endinsem a la Badia de Baffin, cap als 73° indicats per Colom a la seva carta las reis.

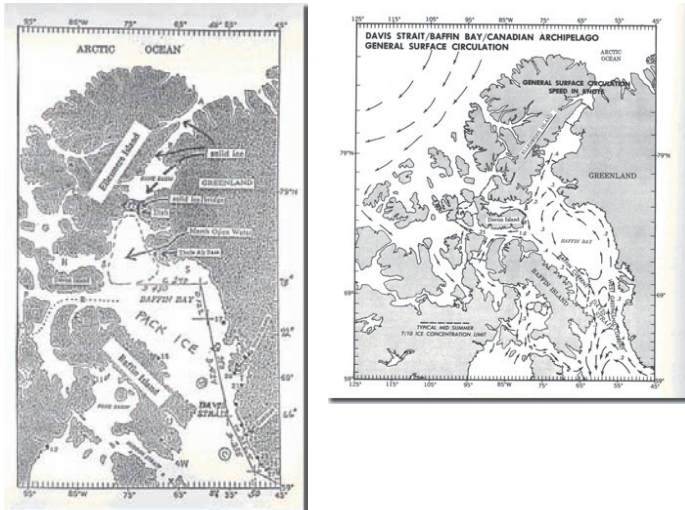

Fig. 8. Trajectes C i D. Corrents marines en la Badia de Baffin.

Però, podria estar la badia completament congelada? La resposta prova que Colom va estar allí, ja que diu: “al tiempo que yo a ella fue no estaba congelado el mar”. La badia es congela totalment un de cada tres o més anys, així ho confirmen les directrius de la “Defence Mapping Agency” de la Marina dels U.S.A. La congelació és ocasi-

onal degut a l'acumulació de gel de múltiples anys d'antiguitat, l'aigua congelada marina és en el 95% gel antic i aquest fa una protecció de l'aigua no congelada.

I ara entren en joc les 25 braces (26 braccia) de les marees. Segons l'Enciclopèdia Britànica, la braça és una mesura antiga ja usada pels babilònics i els egipcis. Representa la longitud d'un braç entre el colze i la punta dels dits estesos. Per als babilònics és de 20,9 polzades i per als egipcis de 20,62. La mateixa Britànica diu que una *brace* és l'anglicisme de *braccio*, que val 22,9 polzades a Florència i 24,3 polzades a Roma. Finalment Samuel Eliot Morison diu que Colom usa la braça genovesa, que són 22,9 polzades (58,16 cm).

Una altra definició de braça designa la distància entre les mans amb els braços estesos, *fathom* en anglès, que equival a sis peus (1,82 m); és evident que Colom no es podia referir a aquesta unitat de mesura, ja que les 25 braces equivaldrien a 45,5 m i no hi ha cap lloc en el món amb marees tan grans. S'hauria d'investigar si la braça catalana medieval equivalia també a la distància entre colze i mà estesa.

Prenent llavors com a vàlid que una braça són 0,58 metres, les 26 braces es converteixen en 15 metres. A Islàndia les marees poden atènyer un màxim de 4,63 metres, per tant és evident de nou que Colom no es referia a Islàndia. Les marees més grans del món, fins a 22 metres, es donen a la Badia de Fundy, entre New Brunswick i Nova Escòcia. A la Badia de Baffin es produeix un fenomen espectacular, conegut com l'*efecte Kanele*: la caiguda d'icebergs en els fiords ocasiona marees de 10 metres i a la zona més septentrional, a la costa de l'illa Ellsemere, poden arribar a 12 i 15 metres.

Les cartes marines indiquen que a l'àrea de Baffin les marees previstes són només aproximades i que els vaixells han de circular amb màxima precaució. Colom es referia a les marees de la Badia de Baffin i Ellesmere i no a la costa est de Groenlàndia, on les marees només

arriben a 4 metres. Endinsant-nos en la Badia de Baffin, el dia 18 de navegació arribem a l'alçada de l'illa Devon, que està a latitud 74° (Fig. 8 i 9).

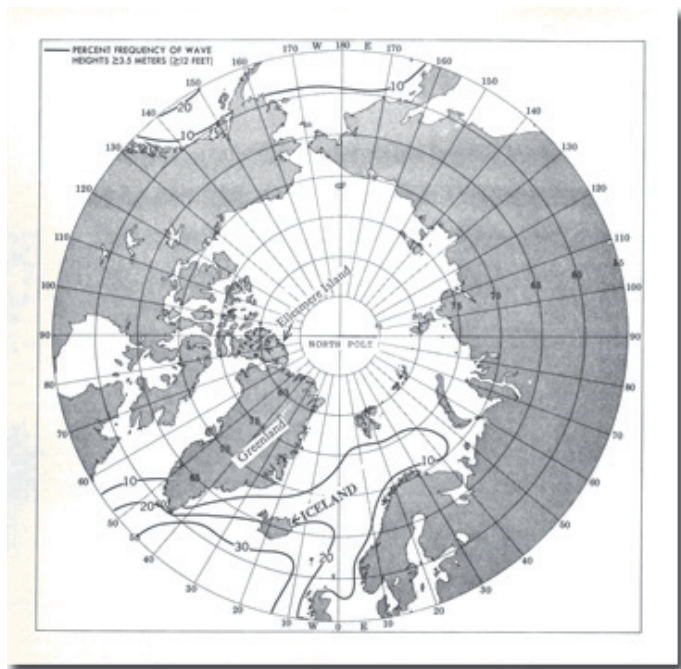

Fig. 9. Latituds nord a l'Àrtic.
Islàndia està a 63° i Devon a 74°

Durant l'hivern aquesta illa està unida per gel a l'illa Ellesmere, semblant ambdues illes una de sola. Aquesta ha de ser la costa sud de Tule a què es referia Colom, essent Tule el conjunt de Devon més Ellesmere. És més, aquest conjunt de dues illes és aproximadament tan gran com Anglaterra, tal com afirma Colom a la carta als reis.

Suposant que s'esmercen 5 dies fent port, reparacions, relació amb els natius, aprovisionament i descans, el

viatge dura ja 23 dies, que no es pot considerar un viatge massa llarg per a mariners de l'Atlàntic.

Però la qüestió cabdal és: què pretenia aquesta exploració? La resposta no pot ser més que la recerca del passatge nord-oest cap a l'Orient.

Hi ha constància de capitans anglesos visitant assentaments nòrdics a Groenlàndia al 1476, i d'activitat comercial llunyana amb els esquimals fins a l'illa Ellesmere; aquest fet lliga amb l'afirmació de que "Y a esta isla, que es tan grande como Inglaterra, van los ingleses con mercadería, espeçialmente los de Bristol". L'any 1978 es van trobar evidències arqueològiques d'assentaments Inuit de milers d'anys d'antiguitat i vaixells víkings medievals a la Badia de Baffin.

Després de fer port, la navegació pren rumb cap al nord fins a 100 llegües. Probablement el capità de l'expedició coneixia que a la Badia de Baffin hi ha una gran zona lliure de gel i que aquest fenomen, conegut com a *North Water* (*Aigua del Nord*), només es dona al mes més gelat de l'any. Per això el viatge es va realitzar al febrer. El fenomen *North Water* és un cas d'efecte polinya, és a dir, un àrea d'aigua oberta rodejada de gel. El *North Water* és l'efecte polinya més gran de l'Àrtic canadenc i es produeix a causa d'un pont de gel (el passatge nord-oest) que es forma entre Groenlàndia i l'illa Ellesmere, bloquejant el pas del Kane Basin, de manera que no entra gel àrtic cap a l'àrea del *North Water* durant l'hivern, quedant aquest lliure de gel fins que al juny o juliol es desfà el pont de gel.

L'existència del *North Water* prova que Colom va ser-hi, car és l'únic lloc del món on una nau pot navegar 100 llegües més al nord de 73° en aigua no congelada al mes de febrer. El passatge nord-oest no va ser conquerit per mar fins al 1906 per l'explorador noruec Ronald Admunsen.

Colom diu que va navegar ultra Tule cent llegües, això significa que va fer port o va ancorar a Tule per a carregar/descarregar i proveir-se d'aliment i aigua. Una nau

entra oficialment en una terra estrangera quan ancora o fa port, fins i tot si la tripulació no baixa de la nau; Colom, per tant, va estar a l'any 1477 en el que després seria Amèrica, però sense adonar-se'n. Les illes Devon i Ellesmere són part de l'arxipèlag Àrtic canadenc i també hi ha evidència que Colom coneixia Newfoundland, la *Vineland* dels vikings, anomenada *Brazil* per la gent de Bristol.

Fig. 10. Efecte polinya North Water, àrea d'aigua oberta envoltada de gel, al nord de la Badia de Baffin.

Si suposem que en la recerca del Passatge Nord es van esmerçar dos dies, el viatge arriba a la totalitat de 25 dies, als que es poden afegir cinc dies més de descans i aprovisionament, sumant fins a 30 dies, abans d'iniciar el retorn cap a Galway o Bristol.

En total, la duració final del viatge des de Galway o Bristol hauria estat de 55 dies. Si Colom s'hagués desplaçat des de Portugal caldria afegir-hi 16 dies més d'anar i 16 més de tornar, 32 dies de viatge, fent una totalitat de 87 dies, gairebé tres mesos; que no és un viatge molt llarg per a mariners de grans expedicions d'exploració, com

Colom va estar habituat a realitzar, sobretot en l'època portuguesa.

Colom, després d'aquesta exploració es va adonar que havia arribat a unes noves terres, possiblement a un altre continent; aquest fet va animar-lo a fer l'expedició de la gran descoberta 15 anys més tard. Llavors, les paraules de les Capitulacions de Santa Fe, que l'Almirant va signar amb els reis Ferran i Isabel al mes d'abril de 1492, prenen tot el sentit:

Las cosas suplicadas e que Vuestras Altezas dan e otorgan a don Christobal de Colon, en alguna satisfacion de lo que ha descubierto en las Mares Oceanas y del viaje que agora, con el ayuda de Dios, ha de facer...

Remarquem l'expressió subratllada “de lo que ha descubierto”, que indica clarament que es refereix a noves terres, un nou continent.

Conclusions

Fins aquí hem fet la interpretació del viatge ultra Tule de Colom. La carta als reis de Colom encaixa exactament amb l'expedició proposada a l'illa de Devon/Ellesmere, a la Badia de Baffin.

Colom no podia usar els noms àrtics actuals, ja que van ser posats a començaments del segle XVII, però en la seva descripció ens assenyalava inequívocament que va anar a una illa tan gran com Anglaterra, a 73° de latitud nord, amb mares de 15 m. I aquest és l'únic lloc del món amb aquestes característiques, per a Colom era Tule.

El fet de que Colom no esmenti com a gran expedició la recerca del passatge nord pot ser degut a què l'expedició era secreta. També hi pot haver contribuït el fet que el viatge va fracassar, ja que no es va assolir la ruta cap a l'orient. Cal tenir en compte que Colom era recent

arribat a Portugal i per tant no podia ser el cap de l'expedició, sinó un col·laborador.

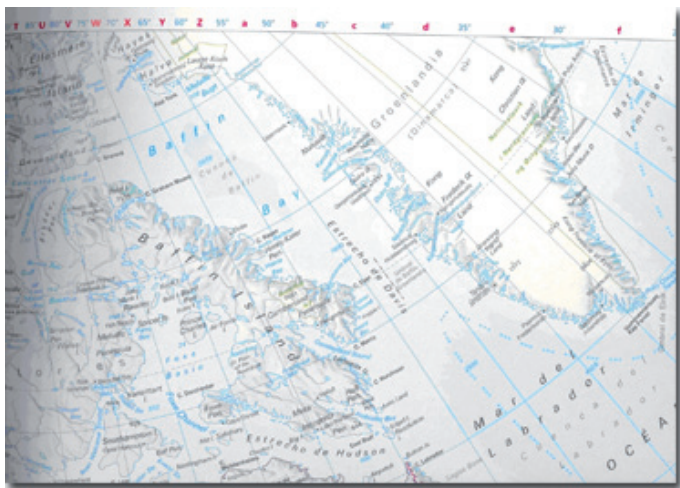

Fig. 11. Mapa actual de Baffin.
La població de Thule està a latitud 77°,
a la costa oest de Groenlàndia.

També s'ha de considerar la hipòtesi de Lluís Ulloa¹¹ que identifica l'expedició de Colom amb la daneso-portuguesa que va anar a Groenlàndia amb Johan Scolvus com a pilot, a la recerca també d'un passatge cap a l'orient. Aquesta hipòtesi té tot el sentit, ja que per a fer un viatge tant al nord es necessitava d'un equipament que només els països nòrdics disposaven. L'anàlisi d'aquesta possibilitat ens ocuparia un article sencer i es queda per a un treball futur.

Finalment constatar que aquesta exploració ultra Tule

¹¹ Lluís Ulloa. *Christophe Colomb catalan. La vraie genèse de la découverte de l'Amérique*. Paris, 1927. Traducció catalana: *Cristòbal Colom jou català. La véritable genèse del descobriment*. Llibreria Catalonia. Barcelona, 1927. Editorial Base. Barcelona, 2006.

va obrir a Colom l'anhel de fer un gran viatge d'exploració, que es va materialitzar en el viatge de 1492 descobridor d'un nou món. Si bé va continuar fent expedicions en la seva llarga estada a Portugal, la gran gesta de 1492 no tindria cap sentit sense aquesta expedició prèvia ultra Tule, que va ser, de bon segur, una font d'inspiració.

